

GAZDASÁGI STRATÉGIÁK ÉS TÁRSADALMI VISZONYOK A KIS-KÜKÜLLŐ VIDÉKÉN

Tanulmányomban a néprajzi szakirodalomban a Balvásártól Balázsfalváig húzódó települések a szocializmus és a poszt-szocializmus idején történő fontosabb szociokulturális és gazdasági változásainak bemutatását kíséreltem meg, külön hangsúlyt fektetve a jelenlegi helyzet bemutatására. A vállalkozás jellegéből adódóan ezeknek a folyamatoknak az ismertetése során időnként elkerülhetetlen az általánosítás, de törekvésem szerint próbálok jelezni e folyamatok településszintű megvalósulásait, helyi jellegzetességeit is.

A tanulmányban felhasznált megfigyelések, interjúrészletek többsége nem egy szisztematikus, a jelzett vidék általános bemutatására törekvő kutatásból származik, hanem az elmúlt évtizedben több Kis-Küküllő menti településen főként a gazdasági stratégiák (PETI Lehel 2004, 2006, KINDA István – PETI Lehel 2005), cigány–magyar együttélés (PETI Lehel 2007, 2011), testvérfalu-kapcsolatrendszerek szerepével (PETI Lehel 2005) valamint egy, poszt-szocializmusban országos jelentőségűvé váló kegyhely népi vallásosságának, interetnikus és felekezeti viszonyainak, az egyházak kegyhely alapítási stratégiáinak elemzésére koncentráltak (PETI Lehel 2012a, 2012b), többnyire esettanulmányok formájában. E korábbi kutatások során szerzett tapasztalatok mellett elemzésemben bevonom egy tavaly elkezdett a falusi gazdálkodás és cigány–magyar etnikus kapcsolatok témakörében folyamatban lévő kutatásaim eredményét is.¹ 2013. augusztus 23–28. között részt vettem a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Kis-Küküllő menti kutatótáborában, a Múzeum által támogatott kutatás során szerzett tapasztalataimat szintén beépítettem az elemzésbe.²

Mivel magam is egy, e vidékhez tartozó településen születtem és nőttem fel, e tanulmány írása során e vidékről a szintén nem módszeres megfigyelésekből származó háttértudásomat felelevenítve megpróbáltam annak szisztematizálását is. Emellett, főleg az én becsléseimnél pontosabb adatok megszerzése miatt időnként kikértem e vidéken lakó néhány, általam jó emlékezettel és helyismerettel, főként a gazdasági, valamint a nemesi elithez tartozó személy véleményét is, informális beszélgetések vagy rögzített interjúk formájában. A felekezeti és etnikai adatok forrása a VARGA E. Árpád által feldolgozott és közzétett anyanyelvi, etnikai és felekezeti statisztikák (az

1910-es és 2002-es községszintű adatok), a 2002-es Hivatalos Román Népszámlálási statisztika falusoros, valamint 2011-es községsoros végleges adatai. A VARGA E. Árpád által közzétett statisztikák közül a tájegység 20. század eleji etnikai és felekezeti viszonyainak bemutatásához az 1910-es magyar népszámlálás adatai alapján ismertettem, tekintve, hogy az ezt követő, a berendezkedő román adminisztráció által 1920-ban és 1930-ban elrendelt összeírások hitelessége módszereiket, pontosságukat illetően a szerző szerint sok tekintetben megkérdőjelezhetők (VARGA E. módszertani kifogásait lásd: VARGA E. Árpád 2007 19, 21, 23, 24,25).

A néprajzi szakirodalom mellett egyháztörténeti és helytörténeti forrásokat is bevontam, ugyanakkor felhasználtam néhány település honlapján közzétett lokális jellegű adatokat is.

A Kis-Küküllő néprajzi tájegység – a behatárolás dilemmái

A szóban forgó területet a néprajzi szakirodalom a Kis-Küküllő vidék Vízmelléke (Dr. KÓS Károly-SZENT-IMREI Judit-NAGY Jenő 1978), Kisküküllő mente (KÓS Károly 1964) Kis-Küküllő völgye (MAGYAR Zoltán 2011: 256–261) Küküllő mente (KÓSA László 1975: 137–138, 1998: 319–320) néven említi. KÓS Károly a Kis-Küküllő vidéke alatt a Székelyföld határának tartott Balvásártól Balázsfalváig, a folyó mellett húzódó falufüzért (Vízmellék) értette (lásd KÓS Károly 1978: 5–6), amely „(...) kiegészül a hegymegetti (Ózd-völgyi) falvakkal, és több vonatkozás-ban ugyancsak rokon falucsoportként jöhet számításba a Kis-Küküllő és Maros közén kissé távolabb eső Lapád és a szomszédos helységek” (KÓS Károly 1978: 6). KÓSA László hasonló módon határolja be a Küküllő mentét: „a Kis-Küküllő völgyének a torkolattól a Székelyföld határáig húzódó szakasza, ill. ennek környező vidéke” (KÓSA László 1983: 137). A szerző kiemeli, hogy a Vízmellék közel 40 magyarlakta települése mellett (KÓSA László 1983: 137–138) „a Küküllő mentéhez hasonló néprajzi sajátosságai vannak a Maros és a Kis-Küküllő közt a Forró, Szarazvám és Ózdi-patakok völgyében fekvő mintegy 15 falunak, melyek egykor Alsó-Fehér megye területére estek” (Kósa 1983: 138).

¹ A kutatás a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj keretében zajlik.

² A tanulmány elkészítése A *Tradicció és modernizáció Erdély néprajzi képének változásában a 19–21. században. Alapkutatás folytatása a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély épületegyütteséhez* (KI105556) számú OTKA kutatás keretében történt. A jegyzeteket a szerző által megírt formátumban adjuk közre.

A vidék különböző kulturális sajátosságai (nyelvjárás, népzene, építészet – ezek összefoglalását lásd: BORSOS 2011: 461) alapján a szakirodalom eltérően húzza meg a vidék határait. BORSOS Balázs szerint „a néprajz és a népzene–néptánc–tánczene felosztása abban különbözik, hogy a néprajz a Kutasföldet (Hegymegettet) is a Küküllők mentéhez veszi, míg a másik rendszerezés a »Nagyenyed–Gyulafehérvár vidéke«³ kistájhoz sorolja” (BORSOS 2011: 461). A szerző kulturálishasonlóság-vizsgálata eredményeként arra a következtetésre jutott, hogy „releváns területi egységnek inkább a Maros–Küküllő vidék nagyobb egysége fogadható el” (BORSOS Balázs 2011: 462).

A Kis-Küküllő vidék behatárolásának dilemmái több szempontból is a terület átmeneti jellegéből fakadnak, ezt a sajátosságát a szakirodalomban több szerző is kihangsúlyozta (KÓSA László 1983: 138, KÓSA László 1998: 320, BORSOS 2011: 461, MAGYAR Zoltán 2005, 2011: 258).

Egyetértek MAGYAR Zoltánnal, aki szerint a vázolt átmeneti jellege ellenére történeti szempontból (vármegei státus a szabad székely székektől eltérően), valamint a folyóvölgy mentén húzódó útvonal következtében markánsan kirajzolódik a „Kis-Küküllő menti kistáj törzsterülete” (MAGYAR Zoltán 2011: 258): „A néprajzi értelemben emlegetett Kis-Küküllő mente alatt azonban elsődlegesen azt a faluhálózatot értjük, amely a Balázsfalvától Balavásárig 35 magyarlakta települést ölel fel, azaz a két Küküllő összefolyásától egészen a történeti Székelyföld határáig tart” (MAGYAR Zoltán 2011: 257). MAGYAR Zoltán ugyanakkor meggyőző módon vázolta fel az egyes városok gazdasági vonzáskörzetében lévő településcsoportokat, a városok centrumjellegét a vidék fontos belső tagoló tényezőjének tartva (lásd MAGYAR Zoltán 2011: 258–259).

A következőkben, amikor a Kis-Küküllő vidékéről beszélünk, tulajdonképpen e „törzsterület” településeiről beszélünk, azzal a különbséggel, hogy a többségében magyarok lakta települések mellett a magyar falvakkal szomszédos román, egykori szász, mára már cigány többségű falvakat is tárgyalom. E terület lényegében a szakirodalomban Vízmelléknek nevezett tájnak, földrajzi értelemben pedig a Kis-Küküllő folyó középső és alsó folyásának vízgyűjtő területét képezi. A vidék illetően behatárolása mesterséges és kompromisszum jellegű, mivel nem tárgyalja a korábban idézett szerzők szerint a Kis-Küküllő vidékhez hasonló gazdasági és kulturális hasonlóságai alapján összefüggő kultúrtájakat.

A térség etnikai és felekezeti összetételének vizsgálatába a népszámlálási adatok községsoros közzététele miatt kényszerűségből bevontam három olyan falut is, amelyek lényegében a Kis-Küküllő vidék a fentebb meghatározott szempontok szerint behatárolt területén kívül esnek, de az állami adminisztratív besorolás szerint olyan községközpontokhoz/municípiumhoz tartoznak, amelyeket viszont a vidékhez soroltam. Ilyen település Szent-

demeter, amely a Székelyföldre sorolható. A Balavásár községhez tartozása okán az összesített felekezeti és etnikai adatokban mindenütt megjelennek Szentdemeter adatai is. Hasonló okok miatt az összesített felekezeti és etnikai szerkezetben szerepelnek a Fehér megyei Túr és Monora adati is (Balázsfalvához tartoznak), amely települések azonban lényegében a Nagy-Küküllő mentén fekszenek.

Etnikai szerkezet

A folyó déli oldalán fekvő települések elsősorban a főutaktól való félreeső helyzetük miatt általában lényegesen rosszabb gazdasági helyzetben vannak, mint a folyó déli oldalán, a megyei út mentén húzódó falvak. Félreeső fekvésük mellett ezekbe a falvakba a szászok németországi exodusát⁴ követően gazdaságilag nehéz helyzetű, többségében románul beszélő cigányok telepedtek meg, jónéhány településen abszolút többséget alkotva.⁵ „A szászok távozása és helységeik újraneépítése a hajdani Királyfölddel szomszédos székely és magyar helységek gazdasági, kulturális és társadalmi életét is gyökeresen átrendezte, elmélyítette leszakadásukat” (POZSONY Ferenc 2009: 94).

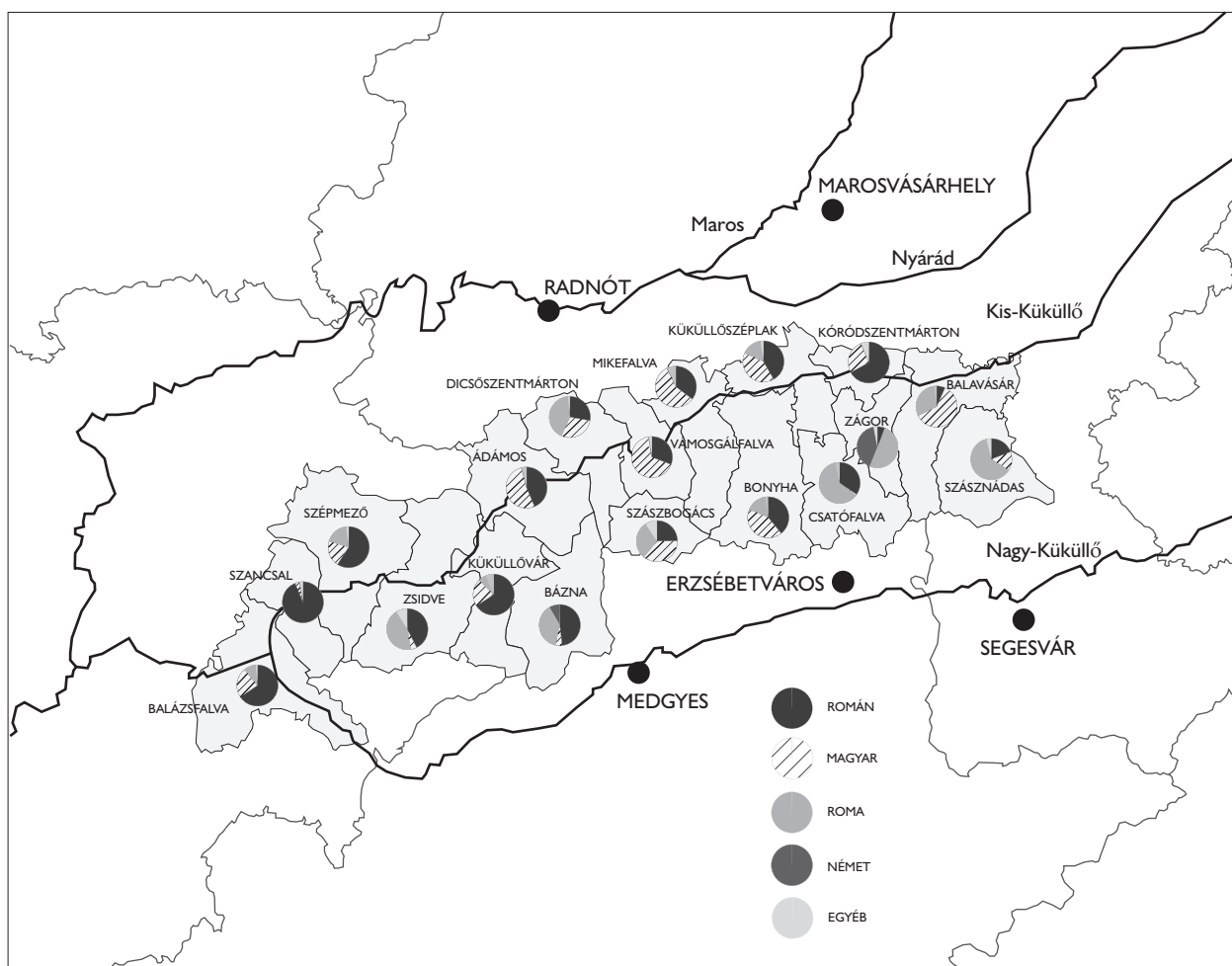
A folyó északi oldalán a román, magyar és cigány etnikumok mellett jelentős szász népesség élt, több településen is kizárólagos többséget képezve (lásd az 1910-es népszámlálás VARGA E. Árpád (VARGA E. Árpád 2007) által közzétett adatok nyomán összeállított táblázatot, valamint az ezek alapján készült térképet).

KISS Réka kutatásaiból tudjuk, hogy a Küküllők vidéke már a 17-18. század fordulóján is etnikailag és felekezetileg vegyes vidék volt, amelynek lakossága „a nagyszámú nemesség mellett (...) alapvetően rendi alávetttségben élő zsellér-jobbágy népesség” (KISS Réka 2011: 56). Az etnikai arányok megoszlását az 1910-es összeírás alapján vizsgálva azt láthatjuk, hogy a Kis-Küküllő vidék etnikai szerkezete a 20. század elején nagy mértékben eltért a maitól. A falun és városban élő összlakosság esetében a románság már ekkor is többségben volt, 44,72%-ot (37 179 fő) töltve be a térség etnikai összetételében. A magyar közösség a mai helyzethez képest lényegesen nagyobb arányt 31,53%-ot tudhatott magáénak a Kis-Küküllő vidék etnikai összetételében, a cigányok jelenlétét 0,60%-ban rögzítette a statisztika. A cigányok mellett a mai arányoknál gyökeresen más etnikai arányokat találunk a német közösség esetében is. Az 1910-es felmérés anyanyelvi adatai szerint a németül beszélők aránya a térségben 19,87% volt, majdnem annyi, amennyi jelenleg a magyarok aránya, és közel 4%-kal több, mint a 2011-es népszámlálás során magukat roma etnikumúnak vallók aránya.

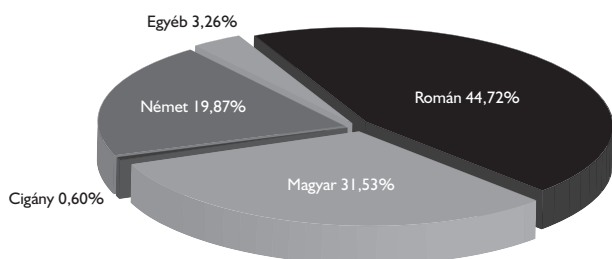
3 Az idézőjel is tőle – P. L.

4 Az erdélyi szászok németországi kitelepedéséhez lásd: POZSONY Ferenc 2009: 93–94.

5 A szóban forgó régió két községében (Balavásár, Küküllőszéplak) a 2011-es Hivatalos Népszámlálás során a cigányok egy része magyarnak vallotta magát (lásd KISS Tamás–BARNA Gergő 2012: 57).

Község színű etnikai arányok a Kis-Küküllő völgyében az 1910-es népszámlálás alapján

Összesített etnikai arányok a Kis-Küküllő vidékén 1910-ben

A falusi és városi lakosság etnikai megoszlását tekintve 1910-ben, azt láthatjuk, hogy a román lakosság nagyobb arányban volt jelen a városokban (57,42%) mint a falvakban (41,7%). A magyar lakosság némileg szintén nagyobb arányban képviseltette magát a két város etnikai szerkezetében (35%), mint a falvakban (30,7%). A német lakosság döntő többsége falvakban élt, 23,16%-ot töltve be a vidéki lakosság etnikai összetételében.

	Falusi lakosság		Városi lakosság		Összesen	
	Abszolút szám	%	Abszolút szám	%	Abszolút szám	%
Román	28014	41,7	9165	57,42	37179	44,72
Magyar	20621	30,7	5590	35,02	26211	31,53
Cigány	503	0,74	0	0	503	0,6
Német	15562	23,16	959	6	16521	19,87
Egyéb	2469	3,67	245	1,53	2714	3,26
Összesen	67169		15959		83128	

A falun és városon élő négy legnagyobb etnikai közösség megoszlása Kis-Küküllő vidékén 1910-ben

SZABÓ Á. Töhötöm a Kis-Küküllő vidék Dicsőszentmártontól Balavásárig húzódó falvainak tengelyén kb. középtávon elhelyezkedő Bonyha nevű település gazdálkodói formáit az etnicitás kontextusában vizsgálta (SZABÓ Á. Töhötöm 2013). Kutatásai során figyelt a település tágabb környezetében lezajlott társadalmi-gazdasági folyamatokra is. A népszámlálási statisztikák a jelzett térségben való feldolgozását követően arra a következtetésre

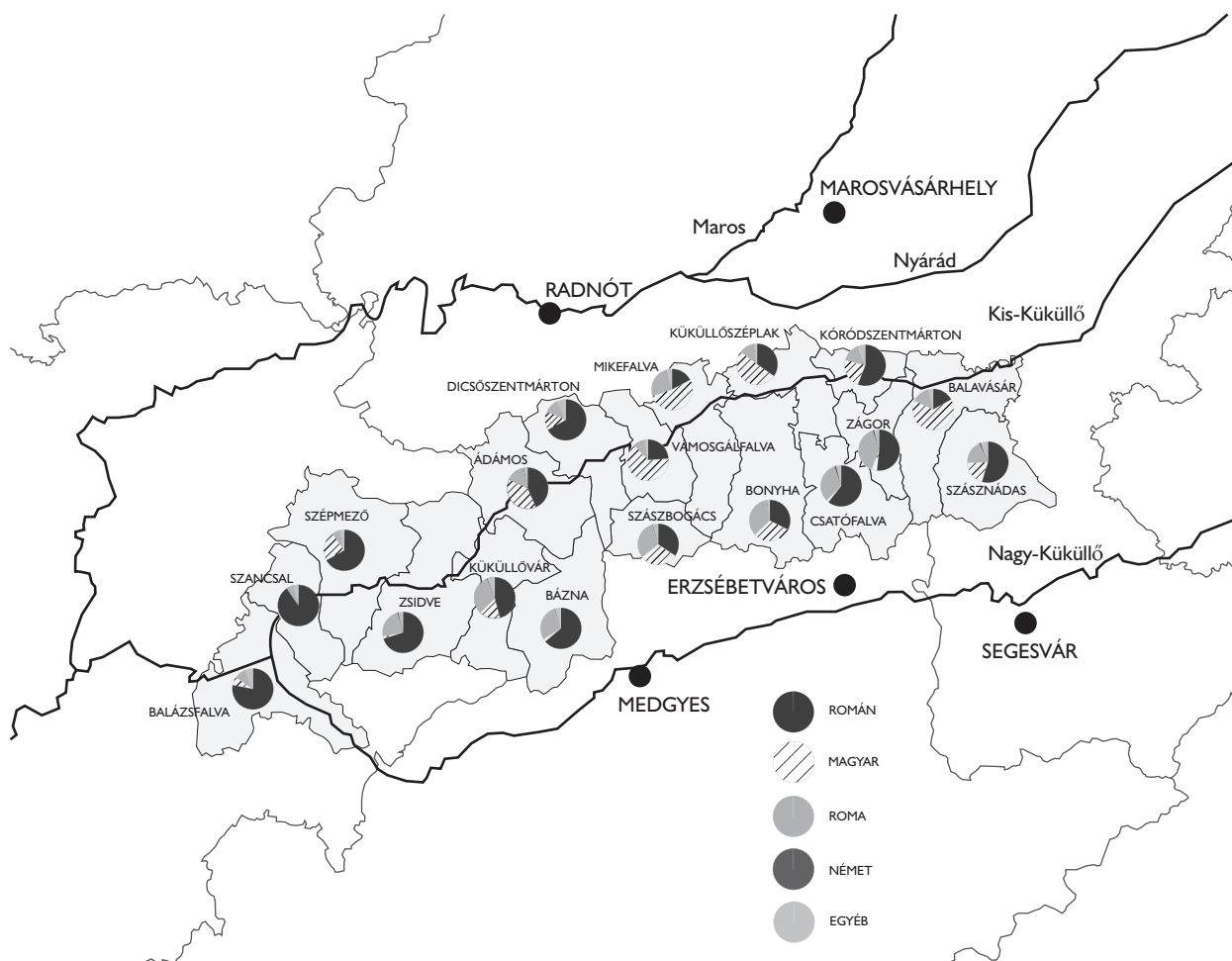
jutott, hogy a cigány lakosság megjelenését nagy számban először az 1966-os felmérés rögzítette, ahogy a szászág fogyását is (lásd SZABÓ Á. Töhötöm 2013: 48, 43). Az etnikai szerkezet minden bizonnyal hasonlóan módosult a Dicsőszentmártontól Balázsfalváig húzódó falvak esetében is. KISS Réka szerint „(...) a románsághoz hasonlóan a cigány családok is az uradalmi birtokokon jelentek meg először” (KISS Réka 2011: 47). A szerző ugyanakkor 18. századi összeírások román etnikumra valló neveiből arra a következtetésre jutott, hogy a Kis-Küküllő vármegyéhez tartozó települések többségében ekkor már jelen vannak a románok, főként a pásztorok és a zsellérek között és ugyanezt erősítették meg a románságra és a cigányság normasértésére utaló egyházi források is (lásd KISS Réka 2011: 46, 48).

A szocializmus idején az agráriumból kivonuló lakosság a közelebbi-távolabbi városok ipari komplexumaiban talált magának munkahelyet. Rendszeressé vált, hogy falvanként akár több száz személy is naponta ingázott a város és a falu között, ugyanakkor intenzív beköltözési hullám kezdődött a közelebbi-távolabbi városokba. SZABÓ Á. Töhötöm statisztikai összefüggést mutatott ki a szocialista iparosítás következtében a Balavásár–Dicsőszentmárton tengelyében fekvő falvak demográfiai fogyása és

a környező városok népességszámának növekedése között: „Megfigyelhető a százalékos arányszámok összehasonlításából, hogy ebben a folyamatban leginkább a román lakosság vett részt, ami már csak azért sem lehet véletlen, mert a fentebbi városok adatait vizsgálva az is kiderül, hogy azokban a városokban viszont a román lakosság száma és aránya is növekedett” (SZABÓ Á. Töhötöm 2013: 48). Egy, a vidék északi határán fekvő településen, Egrestőn végzett terepmunkám során tapasztaltak visszaigazolták SZABÓ Á. Töhötöm számításait. Egrestőn a szocializmus idején a jelentős számú román közösség a városokba történő beköltözések miatt fokozatosan csökkent, amely tendencia a rendszerváltást követően is folytatódott. Ennek eredményeként a román közösség ma már csupán négy személyből áll.

Jelenleg a folyó két oldalán húzódó települések magyarok, románok és cigányok által lakottak. Az itt található falvak egy része vegyes etnikai szerkezetű, amelyben magyar, román és cigány többségű falvak egyaránt vannak, mint ahogy az a következő térképen is látható.

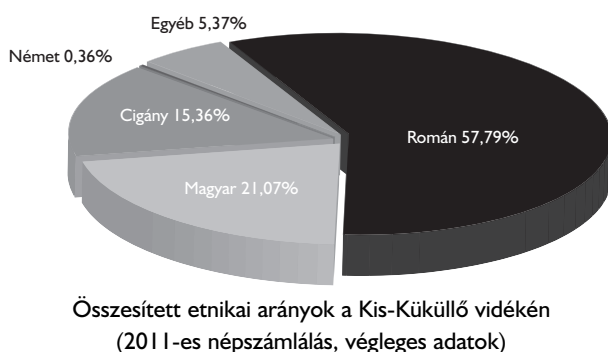
Mivel a kutatás idején a 2011-es Román Hivatalos Népszámlálás végső eredményeit csak községszinten tették közzé, az összehasonlítás kedvéért a vidék etnikai és felekezeti struktúrájának bemutatásához a román közigaz-

Községszintű etnikai arányok a Kis-Küküllő völgyében az 2011-es Hivatalos Népszámlálás adatlapján

gatásban az egy adminisztratív egységet alkotó községek (*comună*) adatait hasonlítom össze. A korábban megnevezett szempontok alapján behatárolt területen 16 község, valamint két városi rangú település található (Balázsfalva és Dicsőszentmárton muncípiumok.), 4 község (Szépmező, Szancsal, Zsidve, Küküllővár), valamint a város rangú Balázsfalva a mai Fehér megye területén található; 11 község (Ádámos, Szászbogács, Bonyha, Balavásár, Kóród-szentmárton, Vámosgálfalva, Mikefalva, Szásznádas, Küküllőszéplak, Csatófalva, Zágor), valamint a város rangú Dicsőszentmárton a mai Maros megyéhez tartozik. A vizsgált területen továbbá egy Szeben megyei község, Bázna található.

A 2011-es Hivatalos Román Népszámlálás végső adatai szerint a vizsgált területen 2011-ben 93 914 személy élt. A térség összesített etnikai szerkezetében a legnagyobb arányban, 57,79%-ban a román etnikum van jelen. A magyar közösség számaránya 21,07%, a cigányoké pedig 15,36%. A németek számaránya 0,36%. A térség etnikai összetételében 5,37% az összes többi etnikumot képviseli, amely tartalmazza azoknak a számát is, amelyek etnikumáról nincs adata a Román Statisztikai Hivatalnak.

A vidék etnikai összetételét rurális–urbánus bontásban vizsgálva azt láthatjuk, hogy a falusi lakosság esetében a románság aránya 45,49% (23 296 személy), a magyarságé közel 30% (15 336 személy), a cigányságé pedig valamivel több, mint 20% (10 375 személy), míg a németeké csupán 0,46% (239 fő). A vizsgált területen lévő két város rangú településen, Balázsfalván és Dicsőszentmártonban kiugróan magas a román etnikum aránya, 72,53% (54 273 fő), míg a magyarok aránya csupán 10,44% (4461 fő). A cigányok aránya a városi lakosság esetében a magyarság arányához közelít 9,49%-al (14 431 személy), a németek aránya mindössze 0,23% (100 személy).

Romániában azokban a közigazgatási egységekben, ahol egy kisebbség eléri a 20%-ot, az illető közösség speciális nyelvi jogokat igényelhet (anyanyelvhasználat a közigazgatási intézményekben, kétnyelvű helységnevtáblák

	Falusi lakosság		Városi lakosság		Összesen	
	Abszolút szám	%	Abszolút szám	%	Abszolút szám	%
Román	23296	45,49	30977	72,53	54273	57,79
Magyar	15336	29,94	4461	10,44	19797	21,07
Cigány	10375	20,26	4056	9,49	14431	15,36
Német	239	0,46	100	0,23	339	0,36
Egyéb	1944	3,79	3097	7,25	5041	5,36
Összesen	51209		42705		93914	

A Kis-Küküllő vidék három legnagyobb etnikai közösségének urbanus-rurális megoszlása (2011-es népszámlálás, végleges adatok)

használata).⁶ A következőkben három csoportra osztva mutatom be a 2011-es népszámlálás végleges eredményei alapján, hogy a Kis-Küküllő vidékén melyek azok a községek és városok, amelyekben a magyarság számaránya 20% alatti, 20 és 49% közötti, ill. 50% fölötti.

20% alatt	%	20-49%	%	50% fölött	%
Szancsal	0.29	Szépmező	22.87	Küküllőszéplak	50.51
Csatófalva	1.75	Kóród-szentmárton	22.94	Mikefalva	52.39
Zsidve	2.08	Szászbogács	29.71	Vámosgálfalva	64.09
Bázna	2.27	Bonyha	30.22	Balavásár	64.92
Zágor	4.28	Ádámos	38.47		
Balázsfalva	6.32				
Dicsőszentmárton	14.30				
Küküllővár	16.76				
Szásznádas	19.77				

A magyarság községszintű számaránya a Kis-Küküllő vidékén (2011-es népszámlálás, végleges adatok)

A fenti táblázatból látható, hogy a román állam közigazgatási rendszerében a vizsgált vidéken 7 olyan község van, ahol a magyarság számaránya 20% alatt van. Mindkét, a Kis-Küküllő vidékén fekvő város rangú településen alacsonyabb a magyarok részaránya 20%-nál.⁷ Azoknak a községeknek a száma, amelyekben a magyarság számaránya 20 és 49% közötti öt, míg 50%-nál nagyobb magyar részarányú községek szám csupán négy.

Az egykor többségében szászok által lakott települések legnagyobb részében már alig élnek szászok, községenként 2011-ben 10-50 személyt rögzítettek a népszámlálás során, összesen 339 személyt.

Az adminisztratív egységeknek számító községek egyes etnikumú volta mellett, az adatokat falusoros bontásban vizsgálva azt láthatjuk, hogy a vizsgált térségben a

6 A jogszabály alkalmazásáról Hargita megye esetében lásd: HORVÁTH István–VERESS Ilka–VITOS Katalin 2010.

7 Dicsőszentmártonban a magyar közösség iránti tiszteletből ennek ellenére kétnyelvű (román és magyar) helységnevtáblát helyeztek ki.

legtöbb település vegyes etnikai szerkezetű. Mivel e tanulmány írása idején a 2011-es Hivatalos Népszámlálás adataival csupán községsoros bontásban rendelkezett a Román Statisztikai Hivatal, az etnikai szerkezet falusoros adatait a 2002-es Hivatalos Népszámlálás adatai alapján vizsgálom.

	0-20%	20,01-49%	49,01-100%
Román	12	22	49
Magyar	50	13	20
Cigány	60	20	3
Német	83	0	0

Településsoros etnikai arányok a Kis-Küküllő mentén (2002-es Hivatalos Népszámlálás)

A 2002-es népszámlálás adataiból az derül ki, hogy a némettség aránya abban az évben falként sehol nem érte el a 8%-ot (az arányok lényegében 0,38–7,59% között mozogtak), amely településenként 6–104 személyt jelentett. Ebben az évben szám szerint a legtöbb szász Dicsőszentmártonban (104 személy), Zsidvén (63 személy), Balázsfalván (52 személy), Szászörvényesen (30 személy) élt, további 14 településen 30 alatti létszámban éltek.⁸ A némettség száma a Kis-Küküllő vidékén a 2002-ben rögzített 483 főről 2011-re 339-re csökkent, amely 144 fős fogyást jelent.

Az említett népszámlálás szerint a legtöbb településen meghatározó többséggel a román etnikum rendelkezett. 49 olyan település volt, amelyben a románság számaránya meghaladta a 49%-ot, 22 faluban 20,01 és 49% közötti arányt, míg 12 településen 20% alatti arányt testesített meg a román etnikumú lakosság. 49% fölötti arányban 20 településen van többségben a magyarság (Magyarpéterfalva, Héderfája és Kend lévén azok a települések, ahol a magyarság aránya 90% fölötti)⁹. 13 Kis-Küküllő vidéki településen 20,01 és 49% közötti a magyarság aránya, míg 50 településen 20% alatti arányban volt jelen a magyarság az egyes települések etnikai összetételében. A 2002-es népszámlálás során magukat romának vallók alapján három olyan település volt, ahol a cigányság 49% fölötti arányban volt jelen: Felsőtarlaka, Szászbogács és Jövedics. Ezen adatok szerint 20 településen 20,01 és 49% közötti volt a cigányság jelenléte, míg 60 településen 20% alatti arányt testesítettek meg.

Zsidók

Bár az 1910-es népszámlálás számukat nem rögzítette, a 20. század elején a román, magyar, szász és cigány lakosság mellett a térségben zsidók is éltek. SZABÓ Imre

Erdély zsidói című, 1938-ban megjelent könyvében röviden összefoglalja a dicsőszentmártoni és a balázsfalvi zsidó közösség akkori helyzetét, név szerint és időrendben bemutatva a városokba betelepülő fontosabb zsidó családokat és zsidó elitet (lásd SZABÓ Imre 1938: 201–203, 196–198) Leírja, hogy Dicsőszentmártonba Ádamos községből telepedtek be zsidók, míg a balázsfalvi zsidóság nagy része Valea Lungából telepedett a városba (lásd SZABÓ Imre 1938: 197). Dicsőszentmárton esetében 120 családot, Balázsfalva esetében 45–50 zsidó családot említ, amelyek a „hitközség kontingensét”¹⁰ képezik, mindkét település esetében hangsúlyozva, hogy „mint általában, itt is javarészt iparosok és kereskedők a zsidók” (SZABÓ Imre 1938: 197)

SZABÓ Imre mindkét város esetében leírja a jómódba kerülő zsidó családok emlékezetesebb üzleti sikereit, foglalkozásukat, kitérve arra is, hogy kik a legfontosabb „zsidó egzisztenciák”¹¹. Dicsőszentmártonban például zsidó volt a törvénytudó tanácselnök, ugyanakkor négy zsidó orvos, két ügyvéd is tevékenykedett a városban míg Balázsfalván egy orvosnő, egy orvos, bankigazgató, a főrabbi, két ügyvéd és néhány nagykereskedő alkotta a helyi elit gerincét (lásd SZABÓ Imre 1938: 197–198). A balázsfalvi zsidóság SZABÓ Imre közlése szerint 1894-ben épült templommal, rituális fürdővel rendelkezett, míg Dicsőszentmártonban 1902-ben avatták templomukat (lásd SZABÓ Imre 1938: 202, 197).

A Kis-Küküllő vidéki falvak többségében a második világháborút megelőzően a boltosok zsidók voltak.¹² Mára a zsidóság teljes mértékben eltűnt a Kis-Küküllő vidékéről. Dicsőszentmártoni templomukat, melyet a szocializmus idején a városvezetés többemeletes tömbházakkal építtetett körbe, átadták a Kis-Küküllő Alapítványnak, amely tájházat működtet benne. A zsinagógát meglátogató zsidók számára imádkozó helyet tartanak fent megőrzött rituális tárgyaikkal.

Cigányok

A Kis-Küküllő vidékén élő cigány közösségek sem nyelvi, sem pedig kulturálisan nem képeznek egységes csoportot. A Yaron MATRAS és Viktor ELŠÍK irányításával a Manchesteri Egyetem munkatársai által helyszíni adatgyűjtések és szakirodalmi adatok bevonásával elkészített roma nyelvészeti adatbázis (*Romani Morpho-Syntax Database*) három Kis-Küküllő menti kutatópontot is tartalmaz: Szénaverős, Bonyha, Désfalva. Az adatbázis tanúsága szerint, mindhárom településen élő cigány csoport egymástól különböző nyelvjárást használ: Szénaverős cigánysága Maj Vlaši, a bonyhai romungro, a désfalvi cigány közösség pedig *kəramidarea*¹³ nyelvjárásban beszél (*Romani Morpho-Syntax Database*).¹⁴ Evelyne URECH és Wilco

8 Lásd a *Településsoros etnikai megoszlás a Kis-Küküllő vidékén (2002-es Hivatalos népszámlálás adatai)* című táblázatot a *Melléklet*-ben.

9 A valójában Székelyföldre sorolható Szentdemeteren szintén 95% fölötti a magyarság aránya.

10 A szerző fogalmai – P. L.

11 A szerző fogalmai – P. L.

12 A zsidóság bonyhai emlékezetét SZABÓ Á. Töhötöm ismertette: SZABÓ Á. Töhötöm 2013: 71–72

13 A román 'cărămidari' (téglavető) mesterség alapján.

14 Elérhetőség: <http://romani.humanities.manchester.ac.uk/rms/map> Hozzáférés dátuma: 2013. augusztus 19.

van den HEUVEL egy nyelvészeti surveyre és terepmunkára egyaránt alapozó elemzésében arra a következtetésre jutottak, hogy az erdélyi cigányság nyelvjárásilag két nagy csoportra oszlik: a dél-erdélyi (*South Transylvanian*) és az észak-erdélyi (*North Transylvanian*) dialektusra (lásd URECH–van den HEUVEL 2011: 149, 154–159). URECH és van den HEUVEL úgy vélik, hogy az észak-erdélyi dialektust beszélő csoportok (a legnagyobb csoportot a „magyar cigányoknak” tartott romungrok képezik) hosszabb ideje letelepedtek Erdélyben és anyanyelvük mellett második nyelvként elsősorban magyarul beszéltek, mint a dél-erdélyi dialektust beszélők (a „román cigányok” jelentős része: cãldãrari ’üstfoltozó’, ciurari ’szitakötő’, valamint a cortorari ’sátoros’ cigányok egy része), akik a legutóbbi időig nomád vagy félnomád életmódot folytattak (lásd URECH–van den HEUVEL 2011: 155–156).

Evelyne URECH és Wilco van den HEUVEL eredményei ugyanakkor arra utalnak, hogy a Kis-Küküllő mentén élő cigány csoportok nyelvi és kulturális sokszínűségük mellett egymástól lényegesen eltérő identitásformációkkal rendelkeznek, amely a többségi magyar vagy román közösséghez való attitűdjeiket is kifejezheti.¹⁵

Azokon a többségében magyarok által lakott településeken, ahol a cigány közösség hosszú ideje együtt él a magyar közösséggel, a többségi közösség életviteléhez, gazdasági stratégiáihoz, kulturális modelljeihez való hasonulás figyelhető meg a cigány közösség részéről.¹⁶ Véltetően olyan, Evelyn URECH és Wilco van den HEUVEL által az észak-erdélyi dialektushoz sorolt romungrokról van szó, amelyek „az idők folyamán bizonyos mértékben asszimilálódtak a többségi lakossághoz, elveszítve sok hagyományos szokásukat. Néhányan a romani nyelvet is elfelejtették” (URECH–van den HEUVEL 2011: 155). Ezek a közösségek a Kis-Küküllő mentén magyar ajkúak, a népszámlálások során pedig többségükben magyarnak vallják magukat.¹⁷ E cigány közösségekkel szemben (amelyekre a többségi magyarság gyakran alkalmazza a *házi cigány* megnevezést, és amelyet adott kontextusban a cigány közösségek maguk is használnak (lásd URECH–van den HEUVEL 2011: 152) előrehaladott nyelvi, kulturális és gazdasági integrációjuk következtében a többségi magyarság elkülönülése nem annyira hangsúlyos (bár a mindennapi élet-

vezetés számos kontextusában jelen van), mint a más nyelvű és kultúrájú cigányság esetében. Utóbbiakkal szemben mély határépítési gyakorlatok figyelhetők meg a román és magyar közösségek részéről.¹⁸ A magyarokhoz való kulturális adaptálódás kizárólagos kritériuma a hozzájuk külsőségeiben is hasonló gazdasági javakkal való rendelkezés, a cigány lokalitás fizikai határainak elhagyása, azaz a magyarok házai között, a magyarok által „faluként” definiált térben való lakóházépítés. „A házak hasonlóságok és különbségek nyilvános anyagi kifejeződései” ahogy azt Gail KLIGMAN megállapítja (KLIGMAN 2001: 70). A magyarokhoz való kulturális adaptálódás sikere igencsak törekény, a magyarok a két közösség közötti elkülönülés legmerekvebb határainak átlépésekor (ez általában a vegyesházasságok¹⁹ létrejöttét jelenti) „magyarrá válásukat” könnyen újraértelmezhetik és megkérdőjelezhetik.²⁰

Gail KLIGMAN több kelet-európai országra kiterjedő kutatás eredményeit összegezve ír arról, hogy a földek magántulajdonba kerülését az 1989-et megelőzően a mezőgazdaságban dolgozó cigányok súlyosan megszenvedték (lásd KLIGMAN 2001: 67). A szocializmus idején családjuk számára megfelelő vagy éppen jó körülményeket biztosító roma „parasztk”²¹ munkahelyek és föld nélkül találták magukat, és újból, kevés megnyíló lehetőséggel” (KLIGMAN 2001: 67). A Gail KLIGMAN és kutatócsoportja által megfigyelt tendenciákhoz hasonlóan a Kis-Küküllő menti cigány közösségek legnagyobb része mélyszegénységben él, rendkívül limitált erőforrásokhoz jutva hozzá. A rendszerváltást követően a Kis-Küküllő vidéki falvakban élő cigányság számára a legfőbb gazdasági forrásnak a napszámos munkával szerezhető jövedelem számított. A 2000-es évek elejétől-közepétől kezdődően a városi munkahelyek felé orientálódó, vagy vegetáló gazdálkodásra berendezkedő, főként nyugdíjas magyar és a román lakosságnak egyre kevésbé van szüksége a cigányság korábban agártevékenységgel (napszámosmunka, szekérrrel nyújtott szolgáltatás, tradicionális mesterségek, mint például kosárfonás stb.) kapcsolatos munkaerejére és szolgáltatásaira. Románia európai uniós csatlakozását követően megfigyelhető jelenség, hogy több Kis-Küküllő vidéki faluban, főként a fiatalabb férfi cigány lakosság számára a legfontosabb megélhetési lehetőséget mára a külföldi munkamigráció képezi. A Kis-Küküllő menti Egres-

15 Lásd például a désfalvi (valamint bonyhai és szénaverősi) cigányok által használt etnonimákról való megállapításait, amelyek más cigány csoportokhoz mért pozíciójukat, de a magyarokhoz és a románokhoz való viszonyukat is kifejezik (lásd URECH–van den HEUVEL 2011: 152).

16 E kulturális hasonulás folyamatának elemzését egy Kis-Küküllő menti település esetében lásd: PETI Lehel 2007, 2011.

17 Evelyn URECH és Wilco van den HEUVEL ugyanakkor felhívja rá a figyelmet, hogy „miközben sok *romungro* ’magyar cigányként’ utal magára (...), megjegyezendő, hogy a ’magyar cigány’ terminus jelenlegi értelmében nem egyezik meg teljes mértékben a *romungroval*” (...) [a kiemelések is tőle – P. L.] (URECH–van den HEUVEL 2011: 155), ugyanakkor kifejti, hogy manapság a magyarul már nem tudó cigányokra is használhatják a terminust, amellyel korábban „azoknak a roma csoportoknak az exonimájaként használták, amelyek az észak-erdélyi dialektust beszéltek, és amelyek jellemzően magyar többségű lakosság körében éltek, és amelyeknek a magyar volt az első nyelvük az anyanyelvük után” (URECH–van den HEUVEL 2011: 156).

18 2012-ben etnikai színezetű konfliktus robbant ki az egyik, a Kis-Küküllő vidékének keleti részén elhelyezkedő településen, amely halálos áldozatot követelt.

19 DURST Judit egy magyarországi cigány közösségben figyelte meg, hogy az identitásváltás útjára lépett cigány családok „minden áron arra törekedtek – nevük magyarosításával, valamint vegyes házasságok stratégiája révén – hogy a külvilág számára bebizonyítsák, hogy nem tartják magukat cigánynak” (DURST Judit 2011: 105).

20 A székelyföldi cigány–magyar kapcsolatokról OLÁH Sándor közölt mély megfigyeléseken alapuló elemzéseket (OLÁH Sándor 1996a, 1996b).

21 Az idézőjel is tőle P. L.

tó településen 2011-ben elkezdett kutatásom során azt tapasztaltam, hogy a főként a rendszerváltás után a településre költöző cigány lakosság a következő gazdasági stratégiákat követte: napszámoság, nyugdíj és állami támogatások, fuvarozás/szekeresség, ócskavasgyűjtés, seprűkészítés és kosárfonás, önellátó élelmiszertermelésre korlátozódó gazdálkodás, külföldi munkavállalás. Mindezek közül a legnagyobb jelentősége a külföldi munkavállalásnak (Szlovénia) volt, amely más településeken élő cigány közösségek esetében is fontos stratégiát képez (a désfalvi cigányok számára például Szlovénia mellett Olaszország és Spanyolország is munkamigrációs célpontot képez).

Szászok

A Kis-Küküllő menti százság megfogyatkozásához, majd eltűnéséhez a romániai németek második világháború utáni történetének jól ismert tragikus mozzanatai vezettek: a Szovjetunióba történő deportálásuk, a kollektív bűnösség vádja, állampolgári jogaiktól való megfosztása, javaik elkobzása, felekezeti iskoláik felszámolása (lásd POZSONY Ferenc 2009: 93) A Kis-Küküllő menti falvakba ennek nyomán mőcvidéki románokat költöztetett a hatalom (például Kisszentlászlóra, Oláhszentlászlóra, Fületelkére), a szászok házaiba, elkobozva azok mezőgazdasági gépeit és földjeit is. Az egyik ilyen településen élő idős szász gazda vicces történetek keretében mesélte el a megfelelő gazdálkodói ismeretekkel nem rendelkező, gazdálkodásba fogó mőcok hozzá nem értését, például a szőlőtermesztést illetően (a szász gazda szerint azt hitték, hogy egy évben többször is lehet szüretelni).²² A szászok második világháborút követő elvándorlása, amely a Ceausescu-diktatúra idején történő tervszerű kitelepítésükkel felgyorsult és a rendszerváltást követő években fejeződött be (lásd POZSONY Ferenc 2009: 54–55).

Mint ahogy Erdélyben az egykor szászok, svábok és cipszerek által lakott más vidékeken is történik, a szászok németországi kitelepedésüket követően keresik a kapcsolatot az elhagyott szülőfölddel, amelynek körébe tartozó gyakorlatokat Arjun APPADURAI nyomán „lokális teremtésnek”²³ hívok (Arjun APPADURAI 2001). A „lokális (újra)teremtésének” kísérletei közé tartoznak a temető gondozására, egy-egy templom konszolidálására, szerkezeti javítására gyűjtött adományok és ezek megszervezése. Lokális teremtő szerepe van a falvanként néhány szász ház visszavásárlásának, felújításának, a nyári szabadságok egy részének az egykori szülőfaluban vagy környékén való eltöltésének. A lokális teremtés szimbolikus értékű rítusokban is kifejeződik. Vannak olyan egykori szász falvak, amelyekben a szászok az elvesztett lokális viszszerzésének igényét a már több éves rendszerességgel megszervezett szász falutalálkozókon élik meg.²⁴ A szá-

szok lokális teremtésének gazdasági jellegű hatásai is vannak ezekben a falvakban. A régióban fekvő, az említett településekhez hasonlóan marginális fekvésű, rossz infrastruktúrával és gazdasági lehetőségekkel rendelkező Kundon, a településről elszármazó szászok vendéglátó-jellegű vállalkozásokat, valamint feldolgozó műhelyt és rehabilitációs központot is nyitottak, néhány munkahelyet reemtve a faluban.

A vidéken élő, valamint a régió falvaiból a környező városokba költözött, tehát ki nem vándorolt szászok fontos elemei a kivándorolt közösség lokális teremtő/fenntartó gyakorlatának. Megszervezik például a németországi anyagi segítségével az egykori szász jelenlét legerősebb érzelmi tartalékokkal rendelkező helyszíneit (templom, temető) fenntartását, takarítását. Néhány városban élő szász hétvégi házat tart fenn az egykor szász többségű falvakban. SZABÓ Á. Töhötöm szerint „a szászok számának drasztikus csökkenése és a szász egyházi élet újjászervezése miatt a helyi szász közösség átértelmeződött, határai kiszélesedtek: már nem csak egymásról tudnak, hanem a távolabbi falvak szász lakosairól is, az itt zajló esetleges szász eseményekről” (SZABÓ Á. Töhötöm 2012: 247). A szászok elvándorlásával a helyi szász közösségek mentális határainak kiterjesztése történt tehát meg, amelyben az evangélikus egyház szórványmissziós stratégiái fontos szerepet játszanak, azáltal hogy a maradék százságot utaztatják a tágabb régióban történő vallási, vagy szászokkal kapcsolatos kulturális eseményekre.

Felekezeti összetétel

A Kis-Küküllő vidék községeinek és városainak felekezeti összetételében a 2011-es népszámlálás szerint az összes többi felekezetenél többszörösen nagyobb arányban az ortodox felekezet van jelen 62.10%-al (58 323 fő). Mint ismeretes, az erdélyi románság a többségi ortodox vallás mellett a görög katolikus felekezethez tartozik. A vizsgált vidéken a görög katolikus felekezet dominánsan a két város lakosságából kerül ki (Balázsfalva központtal), összesített arányuk 5.24% (4 924 személy). A görög katolikus felekezet aránya a községek szintjén mindenütt 1% alatt van. A magyar lakosság legnagyobb számban a református felekezethez tartozik, összesített arányuk 14.79% (13 894). A magyarság körében a második helyen az unitárius felekezet áll 3.39%-os (3 187 személy) összesített aránnyal az összes település felekezeti összetételében, míg a katolikus vallás 2.65%-al (2 495 fő) van jelen a Kis-Küküllő vidékén.²⁵

Ahhoz, hogy a felekezeti összetételről az egyes települések szerint alkothassunk képet, szintén a 2002-es népszámlálás adataihoz kell fordulnunk, az etnikai össze-

22 Anonim gazda, Kisszentlászló, 2013. augusztus, közös interjú Vass Erikával.

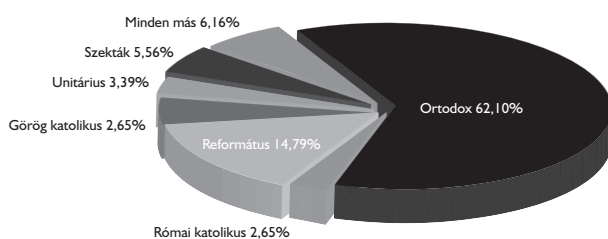
23 Arjun APPADURAI, akihez a lokális fogalmát az antropológiában általában kötni szokták, a lokális „összetett fenomenológiai minőségként” (Arjun APPADURAI 2001: 3) definiálta, amely értelmezésében „mindenekelőtt kapcsolatokat és kontextusokat, és nem fokozatokat vagy térbeliséget jelent” (Arjun APPADURAI 2001: 3).

24 Ilyen szász találkozóra kerül sor nyaranta Fületelkén is (lásd Alexandru Pui SEBASTIAN 2010).

25 A Küküllő vidéki felekezetek történeti hátterét, azok kialakulását lásd: KISS Réka 2011: 36–39.

	Abszolút szám	%
Ortodox	58323	62.10
Római katolikus	2495	2.65
Református	13894	14.79
Görög katolikus	4924	5.24
Unitárius	3187	3.39
Szekták	5227	5.56
Minden más	5794	6.16
Összesen	93914	

Községsoros felekezeti összetétel
(2011-es Hivatalos Népszámlálás)

tétel vizsgálatánál felvázolt okok miatt. Ezen adatok szerint a vizsgált térségben 2002-ben 56 településen az ortodox, 1-ben a görög katolikus, 14-ben a református, 3-ban az unitárius, 1-ben pedig a római katolikus felekezet alkotott meghatározó többséget a vizsgált térségben.²⁶ Azok a többségében magyar falvak, ahol a református felekezet 50% fölötti arányt testesít meg, a következők: Kend, Csávás, Magyarpéterfalva, Héderfája, Balavásár, Mikefalva, Gógánváralja, Harangláb, Dányán, Vámosgálfalva, Küküllőszéplak, Boldogfalva, Küküllőpócsfalva, Magyar királyfalva és Kóródszentmárton. A három legjelentősebb, 50% fölötti unitárius közösséggel rendelkező Kis-Küküllő menti település: Pipe, Magyarsáros és Küküllődombó, további jelentősebb (20% fölötti) unitárius lakossággal Betlenszentmiklós és Désfalva rendelkezett 2002-ben.

A legjelentősebb (20 és megközelítőleg 30% közötti) római katolikus közösségek Abosfalván, Túrön és Egrestőn vannak a 2002-es népszámlálás szerint.

A különféle új vallási közösségekhez (szektákhoz) tartozók száma egyetlen településen sem haladta meg a 21%-ot, de 1 és 20.75% közötti arányban 41 Kis-Küküllő menti településen is jelen voltak. Míg 2002-ben a különféle új vallási közösségekhez összesen 3904 fő tartozott, a 2011-es népszámlálás 1323 személlyel több, az említett közösségekhez tartozó személyt regisztrált (főként pünkösdistákat, hetednapot ünneplő adventista felekezetekhez tartozókat és baptistákat, összesen 5227 személyt).

E multikulturális és multikonfesszionális régió egyik települése, Szőkefalva egy vak cigányasszony látomásai nyomán egy országos jelentőségű zarándokhellyé vált, amely a népi vallásosság széles tárházának is teret engedett (lásd

²⁶ Az egyetlen település Szentdemeter, ahol a római katolikus felekezet 49% fölötti arányt testesített meg, amely települést lényegében csak a Kis-Küküllő menti községközpontokhoz való adminisztratív kötődése miatt vontam be a vizsgálatba, ahogy arra az előzőekben már kitértem. A hasonló okok miatt másik két „problémás” település (Túr és Monora) esetében az ortodox felekezet volt jelen abszolút többségben.

	0-24%	24,01-49%	49,01-100%
ortodox	12	15	56
görög katolikus	81	1	1
református	62	7	14
unitárius	79	1	3
római katolikus	80	2	1
szekták	83	0	0

Települések száma a felekezeti arányok szerint (2002-es népszámlálás)

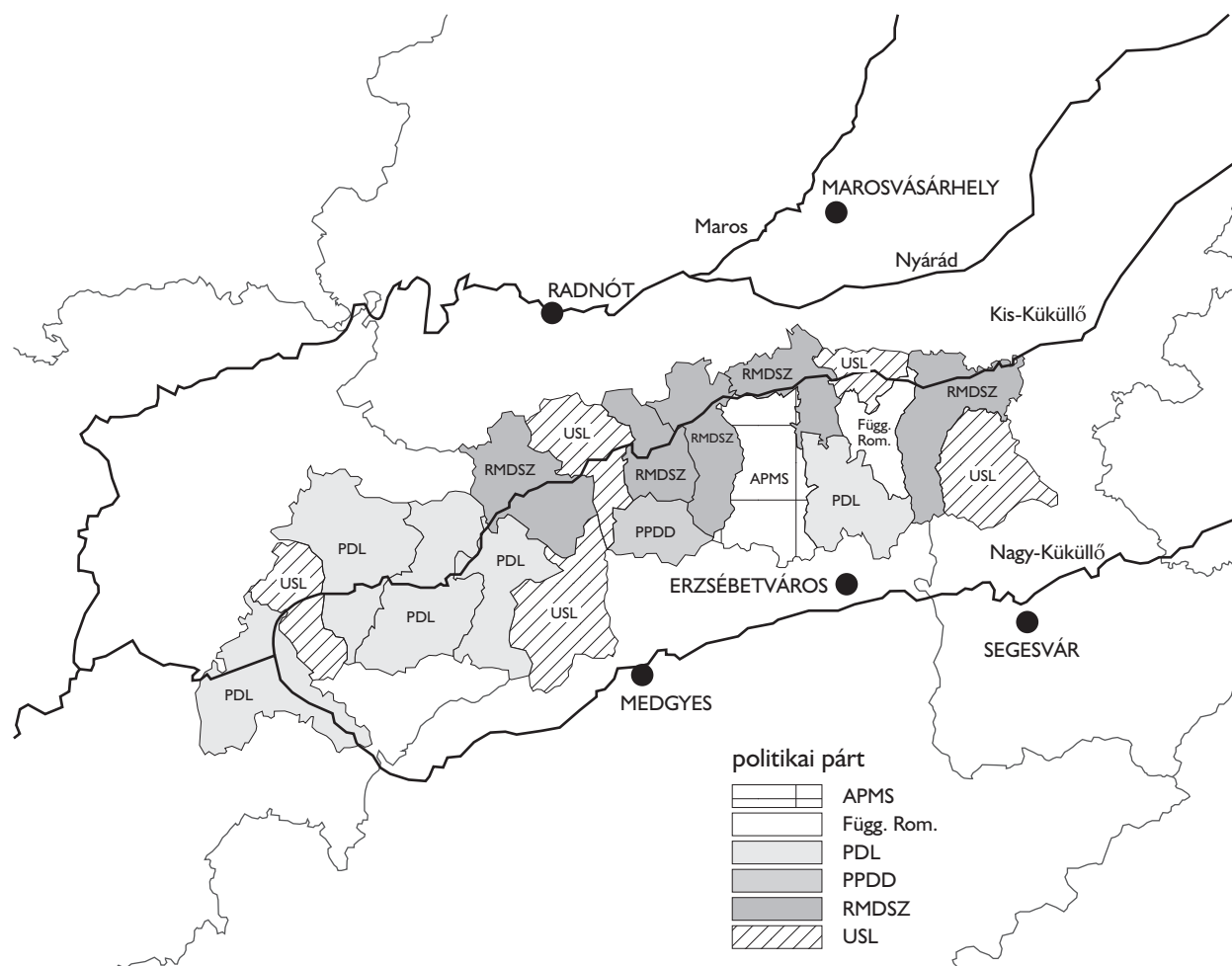
LÓRINCZI Kinga Mária 2003, PÓCS Éva 2008, GYÓRFY Eszter 2009, PETI Lehel 2012a, PETI Lehel 2012b). A kegyhely egyházi kisajátításában, majd fokozatos kiépítésében az interetnikus megbékélés ideológiája játszott a központi szerepet, amelyben olyan fontos, a tárgyalt vidéket is emocionálisan leterhelő közelmúltbeli eseményekre is hivatkozás történt, mint az 1990 márciusának marosvásárhelyi véres eseményei (lásd PETI Lehel 2012b: 61–62).

Politikai erőviszonyok

A 2012-es romániai önkormányzati választások eredményei nagyjából leképezték a román és magyar etnikum községszintű erőviszonyait. A cigány lakosság szavazata a román és magyar jelöltek között oszlott meg a polgármesterjelöltek esetében. A térség etnikai összetételét a 2011-es népszámlálás alapján vizsgálva az láthattuk, hogy négy olyan község van, amelyben a magyarság aránya meghaladja a 50%-ot, ehhez képest a magyar közösség politikai képviselője, az RMDSZ egy olyan községben is megnyerte a választást, ahol a magyarság községszintű aránya 50% alatti volt. A többi községben a legtöbb polgármester a Demokrata Párt (PDL) színeiben jutott mandátumhoz, amelyet a Szocioliberális Unió pártkoalíció követett. A polgármesterek politikai hovatartozásáról lásd a következő térképet.

Az említett helyhatósági választásokon a községszintű román–magyar etnikai arányokat tükrözve alakult a helyi tanácsok politikai összetétele is. A magyarok szavazatai a 2012-es romániai politikai palettán létező magyar pártok közül a legtöbb tanácsos (53) az RMDSZ színeiben jutott mandátumhoz, a Magyar Polgári Párt (MPP) 5 tanácsost, míg az Erdélyi Magyar Néppárt (EMNP) 4 tanácsost juttatott mandátumhoz a 2012-es választásokat követően.

A cigányok érdekvédelmi szervezetei a cigány lakosság a térségben való etnikai arányai ellenére csupán négy községben szereztek tanácsosi mandátumot, amely arra utal, hogy ahogy a polgármesterjelöltek esetében kizárólagosan, a tanácsos jelöltek esetében pedig nagyrészt a cigány lakosság szavazatai a román és magyar jelöltek között oszlottak meg.

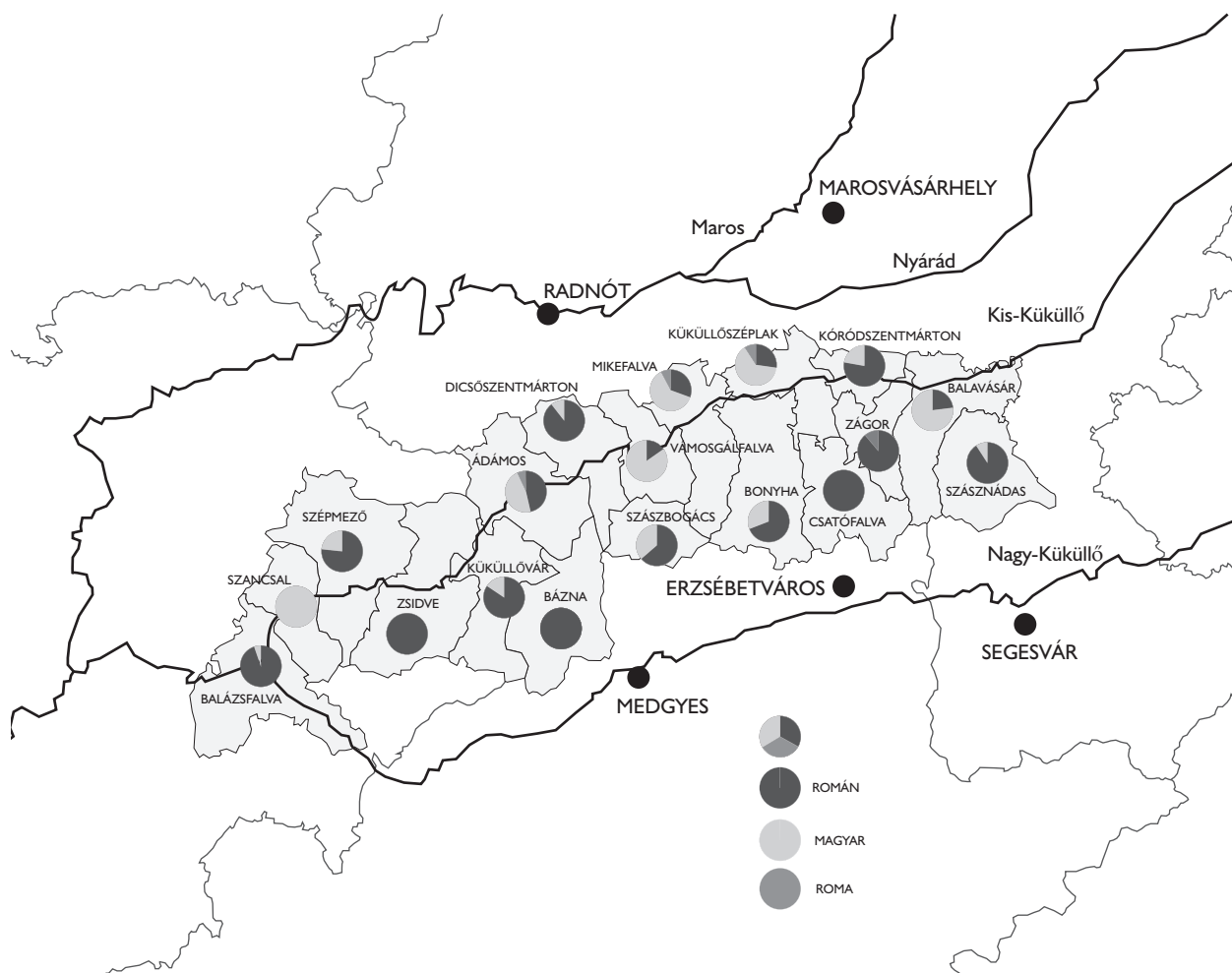
A polgármesterek politikai hovatartozása a Kis-Küküllő vidéki községekben a 2012-es önkormányzati választásokat követően

Gazdasági helyzet

A szakirodalom e tájegység fontos ismérvének tartja a városok valós központtá emelkedésének történeti hiányát, a vidék jelentősebb vásáros helyei ellenére is (lásd KÓS Károly 1978: 5, MAGYAR Zoltán 2011: 257). Bár központi fekvésénél fogva Dicsőszentmárton a völgy központjává való emelkedésének 19. századi előzményei is vannak (vö. MAGYAR Zoltán 2011: 257), gazdasági központtá a város e vidék számára valójában a szocializmus idején vált. A szocialista iparosítás során, amely a vegyipari kombinát, az üvegyár, a fafeldolgozó üzem (Grivița), téglagyár megépítésével a kollektivizálást követően a mezőgazdaságból kiáramló rurális lakosság számára biztosított nagy számban munkahelyeket, Dicsőszentmárton a Kis-Küküllő völgyében fekvő falvak némileg „mesterséges” központjává vált. A város szocializmuskori központ-szerpe mára jelentősen elhalványodott az 1990-es évek közepére kevés kivételtől eltekintve megszűnő ipari munkahelyek következtében. A város jelenleg nagy mértékű munkanélküliséggel küzd. Jelentősen megnőtt ugyanakkor az inaktív nyugdíjasok aránya, valamint a szociálisan többszörösen hátrányos helyzetű cigány lakosság száma. Jelenleg a többnyire vegetálásra berendezkedett kisvá-

rosban néhány új jelentősebb vállalkozói kezdeményezést is meg lehet ugyanakkor figyelni. Az egykori üvegyár két felújított részlege (dekoratív ablaküvegek, üvegvatta gyártása) is piacképes termékekkel van jelen az országos piacon, az egykori Vegyipari kombinát egyik részlegén fém-szerkezetgyártás indult meg, egy kommunikáció infrastruktúra-építéssel sikeressé váló cég (Electroserv) különösen látványos sikeres piaci kiugrást valósított meg az elmúlt néhány évben, egy másik cég pedig ventilátorok gyártására szakosodva nagy számú (kb. 170) munkahelyet teremtett. Balázsfalván a nemrég elköltöztetett sörgyár (Bergénier) okozta gazdasági sokk után egy transznacionális cég, a Bosch létesített új gyártóegységet.

A völgyben történetileg kiemelt jelentősége van a szőlőtermesztésnek és a mezőgazdaságnak. KISS Réka történeti elemzésében 17-18. századi egyházi forrásokban mutatta ki a szőlőtermesztés jelenlétének fontosságát, megállapítva, hogy a szőlőtermesztés a parasztság esetében vagyondifferenciáló tényező is volt (a telek és az állatállomány mellett) (lásd KISS Réka 2011: 55). A szerző ugyanakkor rámutat arra, hogy a vidék fejlett borkultúrája folytan elismert borvidéknek számított: „Küküllő vidéke, amint arra az összeírások is gyakorta utaltak, elsősorban a borairól volt nevezetes, amelyek a korban olyannyira

A helyi tanácsok összetétele a 2012-es helyhatósági választások után

jellegzetesek voltak, hogy már a legkorábbi Erdélyről rajzolt térképen, HONTERUS híres, 1532-ben készített fametszetes térképén, valamint Lazarius sokat másolt 1552-es térképén is a két Küküllő közötti területet „Weinlandt”²⁷-nek nevezték el” (KISS Réka 2011: 51). A szőlőművelés kultúrájának kialakulásában a szakirodalom nagy hangsúlyt fektet a szászok történeti jelenlétének (lásd MAGYAR Zoltán 2011: 261).

A mezőgazdaság és a szőlőtermesztés fontossága²⁸ természetesen különböző hangsúlyt kapott az egyes települések esetében: vannak falvak, amelyek régiószerte a kiterjedt mezőgazdasági termelésükről ismert „gazdafalvakként” nevezetesek (például Balavásár, Héderfája, Gálfalva stb.) míg más települések esetében az agráriumnak kisebb jelentősége volt.

A kollektivizálást követően a férfilakosság egy része a régió 25-50 km-es körzetében lévő városokban fokoza-

tosan kiépülő ipari komplexumokba (Dicsőszenmárton, Marosvásárhely, Segesvár, Medgyes) áramlott.

A völgyben jelentős gázlelőhelyek találhatók. Az egyik kitermelés alatt álló gázmező a folyóvölgy délnyugati részén, Magyarsáros környékén található. Egy másik, aktív kitermelés alatt álló gázmező az Egrestő határával szomszédos Fületelke határában van.

A fületelki gázmező extenzív kitermelése a Wikipédia angol nyelvű szócikke és a portál által hivatkozott internetes források szerint 1961-ben kezdődött meg.²⁹ Egy, a Wikipédia által feltárt, 2001-ből való amerikai internetes forrás³⁰ szerint a fületelki gázmező Románia legnagyobb gázmezője, míg a portál által felhasznált egy másik, a község honlapján szereplő román nyelvű leírás szerint a gázmező kitermelhetőségének becsült időtartama 30-40 év.³¹ Az Egrestőtől 4-6 km-re fekvő gázkitermelő területen mezőgazdasági termelés nem zajlik, a

27 Az idézőjel is tőle – P. L.

28 Erre KÓSA László is rámutat: „Korszakunkban a tájnak az adta gazdasági jelentőségét, hogy a két Küküllő szomszédos, alsó völgyszakaszaival együtt Erdély legnagyobb és legértékesebb történeti borvidéke” (KÓSA László 1998: 320).

29 *Filetelnic gas field*. Wikipedia. A Wikipédia angol nyelvű szócikke, valamint a portál által hivatkozott további internetes források alapján. http://en.wikipedia.org/wiki/Filetelnic_gas_field Hozzáférés dátuma: 2013. június 15.

30 Feasibility Study for the Enhancement of the Filetelnic Gas Field, Romania. Commerce Business Daily Issue Of November 13, 2001. Forrás: <http://www.fbodaily.com/cbd/archive/2001/11%28November%29/13-Nov-2001/bsol002.htm> Hozzáférés dátuma: 2013. június 15.

31 http://www.e-primarii.ro/primaria-balausei/info_economice.php?id=92 Hozzáférés dátuma: 2013. június 15.

domboldalakat viszont juhlegelőként használják. A táj arculatát meghatározzák a szemtávolságon belül lévő, kék-fehér színre festett gázkutak, a kitermelést irányító „kompresszorközpont” kilométerekre elhallatszók munkazaja. A kitermelést végző állami mamutvállalat, a ROMGAZ több munkaegységet működtet a területen. A határban felállított különböző ellenőrző, megfigyelő irodái vannak. A gáz-kitermelés központi munkaegysége a gázsűrítő állomás vagy „kompresszorközpont”, nagy kiterjedésű, üzemszerű, zárt építmény, ahol a gázmezőn kitermelt földgáz összegyűjtése, finomítása és a medgyesi országos feldolgozó központba való csatornázása történik. Egy gazdasági elemzésekre szakosodott román médiaorgánium szerint, a ROMGAZ, amelynek többségi részvénytulajdonosa a gazdasági minisztérium, 2012-ben 1,244 milliárd lejes profitra tett szert, előkelő helyet foglalva el a profitot termelő, állami érdekeltségű mamutvállalatok között.³² A gázvállalatnál lévő munkahelyeknek a rendszerváltást követően is meghatározó fontosságúak maradtak a környező települések (főként Fületeleke, Egestő, Szénaverős, Gógánváralja stb.) lakóinak megélhetési stratégiái között. A többi állami munkahellyel ellentétben, amelyek a rendszerváltással, vagy az azt követő néhány évben megszűntek (a legtöbb gyárat 1995-ig bezárták a környező városokban) a gázvállalatnál lévő munkahelyek változatlanul megmaradtak. Az itt dolgozó kb. 45-50 személy továbbra is a helyi társadalom legjobban kereső csoportját alkotja. 2007-2008-ban a gáz-kitermelő üzemből jelentős modernizációs fejlesztéseket hajtottak végre³³, amely a gázmező további hosszú távú kitermelésének lehetősége mellett szól, a helyi közösségek itt dolgozó tagjai szempontjából pedig hosszútávú, stabil munkalehetőséget jelent.

Az 1960-as évek végéig a folyó bal partján lévő százas falvak összefüggő, nagy kiterjedésű szőlőseit az állami gazdaságok, az ún. GOSTAT³⁴-ok, valamint a kollektív gazdaságok kisebb méretű szőlészeti művelték. Az állami gazdaságok nagyobb kiterjedésű területeken gazdálkodtak (főként az államosított nemesi és egyházi birtokokon, valamint a szászoktól elkobzott területeken). Míg a kollektív gazdaságok³⁵ esetében a faluközösségnek volt némi autonómiaja (például a közvetlenül választott kollektívnökök révén), az állami gazdaságokat gazdasági szakemberek vezették és a kollektív gazdaságoknál lényegesen jobb forrásokkal rendelkeztek. Ez az egyenlőtlenségi viszony létezett a több település kollektív gazdaságával szoros együttműködésben létező szőlészeti viszonylatában is.³⁶

Az 1960-as évek közepétől az 1980-as évek elejéig az állami gazdaságok felszámolták a szászok szőlőseit, he-

lyükre a déli fekvésű nagy kiterjedésű domboldalakra kordonműveléses szőlősöket telepítettek.³⁷

Az 1980-as évek elejéig e történelmi jelentőségű borvidéken a Kis-Küküllő felső folyása mentén elhelyezkedő Kelemenelkétől Balavásárig húzódó települések határába tervszerű telepítés keretében kb. 6000 ha szőlős terület beültetésére került sor. A telepített fajták között a leggyakoribb a főként az e vidékről származó királyleányka, olaszrizling, tramini, fehérleányka, szürkebarát, sauvignon, muskotály, nightburger stb., kizárólag fehér fajták tehát.

Az extenzív szőlőművelés a kollektív gazdaságok keretében működő szőlészeti, valamint állami gazdaságok, (GOSTAT) feladatkörébe tartozott. Az állami gazdaságok fejlettebb infrastruktúrával, jobb forrásellátással rendelkeztek, és a kollektív gazdaságok kisebb méretű szőlészetihez képest. Az állami gazdaságok valamint a kisebb kollektív-szőlészeti egyaránt szőlőművelésre specializált külön gépparkkal is rendelkeztek az összefüggő, több száz hektáros parcellákon időnként helikopterekkel végezték a permetezést. Közvetlenül a mezőgazdasági minisztérium hatáskörébe tartoztak az ún. kísérleti állomások, amelyek szintén rendelkeztek saját ültetvényekkel. Ilyen kísérleti állomás a szocializmus idején Zsidvén működött. A Kis-Küküllő mentén termesztett szőlő egy részét a Zsidvén működő borüzemben (Vinalcool) palackozták, más részét a regáti borok savtartalmának javítására használták fel.³⁸

A rendszerváltást követően a földprivatizációs törvény értelmében a szőlősök magántulajdonba kerültek. Néhány év művelés után, az öregedő ültetvényeket a legtöbb helyen felszámolták (helyi szóhasználatul „kidobták”). A 2000-es évek végére a szocializmus idején telepített 6000 ha szőlősből 1600 ha létezik még, amelyből 1200 ha a zsidvei állami gazdaság tulajdonát képezte, további kb. 400 ha pedig a térség összes településén, az egykori összefüggő szőlősök utolsó maradványaként található meg. Ugyanebben az időszakban az állami gazdaságok ellenőrzése alatt több száz ha gyümölcsöst is telepítettek, főként a folyó bal oldalán fekvő falvak határába.

A szőlőültetvények felszámolása ellenére a völgyben kialakult egy olyan szőlősgazda öntudattal rendelkező réteg, akik megélhetésének fontos forrását képezi a szőlőtermesztés és borászat. A szőlőtermesztő hagyományokkal rendelkező települések mindenikén van kb. 2-5 gazda, amelyek főként a szocializmus idején telepített, kordonműveléses szőlősök maradványain, kb. 1-3 ha-on termesztenek szőlőt. Ezek a gazdák a szocializmusbeli telepítések egy részét felújították, de mára már nem ritkák

32 Romgaz a raportat un profit net de peste 1,24 miliarde lei, în 2012, în creștere cu 20%. Capital, 2013. június 6. Elérhetőség: <http://www.capital.ro/detalii-articole/stiri/romgaz-a-raportat-un-profit-net-de- peste-124-miliarde-lei-in-2012-in-crestere-cu-20-182944.html> Hozzáférés dátuma: 2013. június 15.

33 Lásd Alexandru Pui SEBASTIAN 2010: 146, valamint a fülelelki gázmező történetét ismertető, korábban hivatkozott internetes forrásokat.

34 Az állami gazdaságok a köztudatban való megnevezése GOSTAT (Gospodărie Agricolă de Stat) vagy I.A.S. (Intreprinderea Agricolă de Stat). A szocializmusbeli vidéken működő agrárjellegű intézmények magyar elnevezéséhez lásd még: VAJDA 2013: 30, KISS 2007.

35 A kollektív gazdaságok ugyancsak központi bürokráciához tartoztak (ún. CUASC-ok), amelyek a emgyei pártvezetés ellenőrzése alatt álltak.

36 Ezek specializált gépparkkal is rendelkeztek.

37 Fülelelkére például 1967-ban 120 ha szőlőt telepítettek. Kőble Irma, a fülelelki állami gazdaság (GOSTAT) egykori almérnökének közlése, 2013.

38 Több, a vidékről származó agrárszakember (agrármérnökök, egykori Gostat-igazgató) egybehangzó közlése nyomán.

a néhány ár, vagy akár 1 ha körüli új telepítések (főként a fiatalabb gazdák körében), amelyek a régióra jellemző fajták mellett új fajtákat, például vörös fajtákat is tartalmaznak. A vörös fajták a régióban való meghonosításának nagyüzemi mintái is vannak. Egy külföldi beruházó a Kis-Küküllő középső folyása mentén lévő Felsőkápolna határában nagyüzemi borászatot rendezett be, amelynek keretében több hektár vörös fajtát telepített. Bár a köztudatban az él, hogy a Mezőgazdasági Minisztérium szabályozása szerint a térségbe csak fehér fajták telepítése engedélyezett üzemi méretekben (10 ár alatt nem szükséges minisztériumi engedély a szőlőtelepítéshez), Gálfalván egy külföldi vállalkozó 100 ha szőlőt telepített, amelynek jelentős részét vörös fajták képezik. Az új telepítésű szőlősök termését ma már működő borászat keretében értékesíti, további 100 ha telepítése pedig folyamatban van, tervei szerint pezsgőgyártásra fog specializálódni.

A szőlőtermesztés és borkészítés kultúrájának fellendülését jelzi, hogy az Erdélyben létrejött négy borlovagrend közül kettő a Kis-Küküllő mentén alakult³⁹, a 2008-ban létrejött dicsőszentmártoni Szent Márton Borlovagrend vagy a 2009-ben létrehozott balavásári Kis-Küküllő–Tárnave–Kokeltal Borlovagrend. A Kis-Küküllő menti bortáj szőlőtermesztő hagyományaira és borkultúrájára építő borlovagrendek elsősorban a Kis-Küküllő alsó és középső folyása mentén fekvő falvak önszerveződésének eredményeképpen jöttek létre. A völgyben működő, kizárólag etnikai alapon szerveződő két borlovagrend tevékenységét működési alapszabályzat rögzíti, amely első helyen szerepelteti a gazdák szőlő- és bortermelő tevékenységének felkarolását, összefogását, bemutatkozási lehetőségek megszervezését, a kulturális örökségvédelmet. Működési alapszabályzatában szerepel emellett a borkultúrával kapcsolatos tudományos kutatás elősegítése, a borkultúrával kapcsolatos ismeretterjesztés, kapcsolattartás európai, illetve magyarországi borlovagrendekkel, de a környezetvédelem, a sportrendezvények támogatása és a szociális tevékenység is.

A két Kis-Küküllő menti borlovagrend az 1990-es évek végén civil szervezeti formát nyert kezdeményezésekből indult ki, amelynek során elsődlegesen márkavédelmi célból a cégbíróságon bejegyezték a Kis-Küküllő menti Szőlészeti Társaságot. A Kis-Küküllő menti Szőlészeti Társaság az 1990-es évek közepétől számos regionális borversenyt szervezett, amelyek igen fontos szerepet játszottak a térség kistermelőinek a minőségi borkészítésre való ránevelésében, illetve a borkészítés szimbolikus felértékelésében, magyarországi borászok és szőlészeti szakemberekkel való informális kapcsolatok kialakításában (bővebben lásd: PETI Lehel 2012).

A rendszerváltást követően a zsidvei állami gazdaság által létrehozott KFT-ben egy zsidvei nagyvállalkozó lett a főrésztulajnos. Az állami vagyonkezelő (Agenția Domeniilor de Stat – ADC) kisebbségi részvénytulajdonával (kb. 1200 ha szőlős), valamint saját (kb. 1000 ha) tele-

pítésű ültetvényeivel ma kb. 2200 ha szőlős fölött rendelkező román üzletember mára Románia boriparának egyik legjelentősebb vállalkozását működteti Zsidvén és környékén.

Az 1989-es romániai rendszerváltást követően az ipari centrumok gyárainak bezárását követően fellépő munkanélküliség következtében e vidék lakosságának jelentős része, jobbára kényszerstratégiaként, mezőgazdasági termelésbe és állattartásba fogott. A mezőgazdasági termelés és állattartás az 1990-es évek közepére (a szocializmus idején alapított utolsóként felszámolt gyárak dolgozóinak elbocsátási éve) e térséget is sújtó nagymértékű munkanélküliség idején fő jövedelemforrásnak számított. A mezőgazdasági termelés jobbára kisüzemi, családi gazdaságok keretében zajlik, többnyire differenciált (nem specializált) stratégiák keretében. Néhány településen, különösképpen a folyó alsó folyása mentén (például Ádámoson, Dombón) társas gazdaságok keretében zajlik mezőgazdasági termelés. A 2000-es évektől kezdődően a mezőgazdasági termelés korábbi jelentőségének fokozatos csökkenése figyelhető meg. A 2000-es évektől e vidék fiatal (főként férfi) lakossága egyre inkább a stabilabb jövedelemforrást jelentő városi munkahelyek fele orientálódott, ahol leggyakrabban vagyonörként, benzinutasként, kőművesként, szobafestőként, autószerelőként, különböző technikai képesítést igénylő szerelőként vagy transznacionális olajfűró cégek munkásaikként alkalmazták őket. A Marosvásárhely–Segesvár gyorsforgalmi út felújítása során (2000-es évek eleje-közepé) egy Balavásáron alapított vállalkozás 100-nál is több embert foglalkoztatott a környékbeli falvak lakói közül.

A mezőgazdasági termelés a Kis-Küküllő vidéki falusi lakosság többsége számára mára egyre inkább a pluriaktív gazdasági stratégiák körébe tartozik, amelynek lényege, hogy az önellátó élelmiszertermelésre való törekvés költségcsökkentő stratégiája mellett családonként legalább egy stabil jövedelemforrást jelentő, főként városi munkahelyet tartsanak fenn.

A szocializmus idején – szövetkezeti keretben – néhány embert foglalkoztató pékségek működtek e régióban. A rendszerváltást követően a mikrorégióban hasonló keretek között működő más pékségektől eltérően, amelyeket a falusiak széthordtak, egy település, Egrestő pékségét sikeresen privatizálták. Ezt követően a pékség rohamos fejlődésnek indult. Infrastruktúrájának nagymértékű modernizálásával, a termelés volumenének rohamos megnövelésével a cégnek minden téren új munkaerőre volt szüksége. 2008-ban a pékségben egy országos jelentőségű cégcsoport szerzett többségi tulajdonrészt, amely alapvetően változtatta meg a periférikus elhelyezkedésű település lakóinak életét. A cég vezetőjének közlése szerint a cég (ELDI–BOROMIR) jelenleg közel 300 embernek biztosít munkahelyet. A pékség infrastruktúrájának nagy léptékű bővítésével egy korszerű, modern gyár jött létre a faluban. A pékség épületkomp-

39 A másik kettő Nagyváradban és Nagyenyeden működik.

lexuma a falu takaros, időnként szászos építkezési jegyeket magukon viselő faluképébe egy modern „ipari falanszter” benyomását keltve illeszkedik. A pékség ilyen mértékű fejlődésével intenzív modernizációs változásokat hozott a vizsgált település lakóinak életében is, megváltoztatva a település képét is. A faluba vezető utat leaszfaltozták, a forgalom jelentősen megnövekedett, a falu végén lévő ipari létesítményhez/-ből 5-10 percenként érkeznek/távoznak teherautók, a környező falvakból és városokból idegen munkaerő ingázik rendszeresen a településre.

Kulturális vonatkozások

Bár a Kis-Küküllő völgyének épített öröksége kevésbé kutatott (lásd MAGYAR Zoltán 2011: 260), az itt lévő templomok művészettörténeti vonatkozásairól hírt ad a szakirodalom (lásd KÓSA László 1998: 320).⁴⁰ Még kevésbé kutatottak a szász falvak templomai, amelyek nagy része mára az omlásveszély küszöbén áll (például a jövedicsi templom). A kivételek közé tartozik a kundi templom, amely mivel az erősödő szász turizmus érdeklődésére tart számot, viszonylag jó állapotban megőrződött, vagy a fülelki templom, ahol jelenleg állagmegőrzési munkálatok zajlanak.

A következőkben a Kis-Küküllő vidéki nemesi ingatlanok rendszerváltás utáni helyzetét vázolom fel röviden. A Kis-Küküllő vidéki kúriákról, udvarházakról, kastélyokról való információimat a Castellum Alapítvány alelnökétől, gróf Orbók Ferentől szereztem.⁴¹

A vidék társadalmi rétegződését illetően KÓS Károly megállapítja, hogy „A Kis-Küküllő vidékének egykori jobbágyparasztsága, valamint a falvakban lakó udvarházas nemesség és a környékbeli városok polgársága között helyezkedtek el a falusi kisnemesek és egytelkes »hétszilvafás«⁴² nemesek, a kelet felől szomszédos falvak szabad székely lakói, és a vásárhelyek félszabad kézműves rétegei” (KÓS Károly 1978: 11). A nagy számú és rétegzett

nemesi társadalom révén, amelyek között a kurtnemesek, a kisnemesek, a középbirtokú nemesek és a főnemesek egyaránt jelen voltak (lásd KÓS Károly 1964: 283) a Kis-Küküllő vidéki településeken nagy számban fordulnak elő a kastélyok, nemesi udvarházak, kisnemesi kúriák (lásd KÓSA László 1998: 320). KISS Réka szerint a vidék nemességének nagy része egy-két jobbágycsaláddal gazdálkodó kisnemes, valamint egyházi nemes (KISS Réka 2011: 50).

A Kis-Küküllő menti nemesség épített öröksége a szocializmus idején súlyos károkat szenvedett, vagy megsemmisült (például a magyarsárosi kúria). A kommunista vezetés általában szimbolikusan leértékelt célokra használta ezeket: raktárokként, a szőlészeti állomások vegyszertárolóiként (például a héderfői Zichy udvarház), kollektív irodákként, munkásszállókként, jobb esetben különböző intézmények (iskola, óvoda, kultúrház, kocsmá, mint az abosfalvi Apor kúriában⁴³) működtek bennük.⁴⁴ Több nemesi épület az 1989 környékén szenvedett súlyos károkat azt követően, hogy a gazdátlanul váló épületeket a falvak lakói építőanyag pótlóként használtak fel egy-egy disznóól, sütőkemence stb. felépítéséhez. Joggal írta KÓSA László 1998-ban megjelent könyvében, hogy a Kis-Küküllő vidéke „korszakunk elején (...) a pusztuló régi udvarházak hazája” (KÓSA László 1998: 320). A Kis-Küküllő vidéki nemesi udvarházak, kastélyok helyzete mára csak némileg vált rendezettebbé, összeomlás határán álló, bizonytalan sorsú épületek máig akadnak.⁴⁵ Az épületek kb. felét a törvény által megengedett 50 ha szántóval és 50 ha erdővel a korábbi tulajdonosok leszármazottai visszaigényelték.⁴⁶ A nemesi ingatlanok jelentős része rendeltetés nélkül, üresen áll, tulajdonosaiknak legtöbbször nincs pénzük az állagmegőrzésre vagy felújításra. A nemesi épített örökség másik részét eladták új tulajdonosaik, különböző vállalkozások (a dicsőszentmártoni Gyárfás kúria épületében bank kapott helyet) működnek bennük vagy magánlakásokként használják őket. Arra is van példa, hogy visszaigényelt nemesi ingatlanra vonatkozó bírósági ítéletet még nem hajtottak végre, például a dicsőszentmártoni

40 A vidék művészettörténeti vonatkozásaihoz az említett szerzők által hivatkozott irodalom mellett lásd a KÓS Károly által felsorolt irodalmat (KÓS Károly 1964), a *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet* szerzői (Dr. KÓS Károly-SZENTIMREI Judit-NAGY Jenő 1978) és MAGYAR Zoltán (MAGYAR Zoltán 2002) által összefoglalt irodalmat, különös tekintettel TOMBOR Ilona és KELEMEN Lajos munkáira.

41 Interjú: 2013. augusztus 8. A nemesi ingatlanokkal kapcsolatos, más forrásból származó információkat külön jelölöm. A Castellum Alapítvány, a honlapjukon lévő ismertetőjük szerint az erdélyi nemesi családok érdekvédelmi és kulturális szervezete, amelynek fő célja a nemesi kultúra értékeinek továbbtételése és a nemesi ingatlanok visszaszerzési törekvéseinek támogatása. Saját megfogalmazásukban: „Fő célunk e társadalmi rétegben lévő értékek felszínre hozása és cselekvővé tétele, szellemi kincsek megőrzése, gondozása, gazdasági ingatlanjaink törvényes keretek közti visszaszerzése és azok saját és közösségünk szolgálatába állítása.” Elérhetőség: http://www.nobilitas.hu/bemutatkounk_5_11.html Hozzáférés dátuma: 2013. augusztus 18.

42 Az idézőjel is tőle – P. L.

43 Ahogy arról a *Kastély Erdélyben* című Facebook-oldalt működtető csoport néhány szóban hírt ad. Elérhetőség: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=534082846654807&set=a.243038569092571.59485.131379210258508&type=1&permPage=1> Hozzáférés dátuma: 2013. augusztus 17.

44 A Bethlenszentmiklósi Bethlen kastélyról, amelyet a szakirodalom Erdély egyik legszebb reneszánsz kastélyának tart (lásd MAGYAR Zoltán 2011: 260), a *Kastély Erdélyben* című Facebook-oldalt működtető csoport a következőket írja: „Az elmúlt 50 évben a kastély, kronológia sorrendbe rendezve a következő funkciókat töltötte be: óvoda, börtön, káptalan, húsfeldolgozó üzem valamint pezsgőérelési részleg.” Elérhetőség: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=539949442734814&set=a.243038569092571.59485.131379210258508&type=1&permPage=1> Hozzáférés dátuma: 2013. augusztus 17.

45 Például a Nagykendi Somsics kastély. Lásd: *Kastély Erdélyben Facebook*-csoport híradását. Elérhetőség: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=470835486312877&set=a.243038569092571.59485.131379210258508&type=1&permPage=1> Hozzáférés dátuma: 2013. augusztus 17.

46 A nemesi vagyonok visszaszolgáltatásával kapcsolatos törvényt többször módosították. 2007-ben volt olyan módosítás is, amely kb. másfél hónapig volt érvényben, és amely 50 ha legelő visszaigénylését is lehetővé tette.

Béldy kúria esetében, amelyben a városi múzeum működik. Azok a Kis-Küküllő menti nemesi ingatlanok, amelyet új tulajdonosaik különböző okok miatt (érdeklenség, az épülethez fűződő tragikus emlékek, információhiány stb.) nem igényeltek vissza (például a dicsőszentmártoni Petky és Szilvásy kúriák, az ádámosi Bethlen kastély) vagy nem sikerült törvényes úton visszaszerezniük önkormányzatok tulajdonába került (például Mikefalván az Eperjesi–Gál Kúria). A visszaigényelt épületekből néhányat eladtak új tulajdonosaik, vagy egyházak gondjaira bíztak (például a bonyhai Bethlen kastély⁴⁷, miután az Angliában élő Bethlen Fruzsina tulajdonába került). A gálfalvi Dániel kúria tulajdonosának leszármazottjától az önkormányzat vásárolta meg az épületet, amelyet aztán egy németországi vállalkozónak adott el. Az épületben, amelynek a köztudatban új neve „A szász hordója” lett, a környék egyik legimpozánsabb vendéglátóegysége lett.

A törvény a negyedfokú leszármazásig tette lehetővé a nemesi vagyonok visszaigénylését. Arra is volt példa, hogy a törvény korlátozása miatt nem visszaigényelhető udvarházat önkormányzati tulajdonból vásároljanak vissza. Például a néhány évvel ezelőtt omlásveszély küszöbén álló udvarházat, amely komoly építészeti szakértelemmel végzett felújítás következtében funkcionális épületté vált. Új tulajdonosa magánlakássá alakította, amelyben ugyanakkor jól felszerelt borpince is működik.

A szőkefalvi Pethrichovich–Horváth kastély a rendszerváltást követő zavaros gazdasági ügyletek időszakában egy Piatra Neamț-i mezőgazdasági társulás tulajdonába került.⁴⁸ Az ingatlant az állami gazdaság adta el, miután Bethlen Anikó, akinek apját Horváth Artúrt itt ölték meg, a rossz emlékek miatt nem akarta visszaigényelni.

A küküllővári várkastély, valamint a bethlenszentmiklósi Bethlen kastély jelenleg a zsidvei borászati cég nagyvállalkozó tulajdonosának vagyonát gyarapítja. A kastélyban jelenleg a zsidvei borászati vállalkozás egyfajta rep-

rezentációs központi épületeként használják, borbemutatókat, borkóstolókat tartanak benne, valamint csúcspanzió működik benne.

Összegzés

A vizsgált vidéken az elmúlt század társadalomtörténeti csomópontjai mentén jelentős etnikai átstrukturálódás ment végbe, amely ugyanakkor az egyes etnikumok gazdasági, felekezeti és politikai pozícionáltságának megváltozását eredményezte. A zsidók teljes eltűnése mellett a szász lakosság exodusát követően mára csupán néhány tíz idősebb család maradt. A román etnikum a vidék etnikai szerkezetében a század elején betöltött domináns pozícióját jelentősen megnövelte. A térség etnikai szerkezetében a kulturálisan nem egységes cigány lakosság mára magas aránnyal van jelen, legnagyobb részük a falusi mélyszegénység állapotában van, jobbára politikai képviselet nélkül. A magyar etnikum számarányán némileg felülreprezentáltan van jelen a térség politikai/hatalmi szerkezetében. A mezőgazdaság szerepének a rendszerváltás utáni csökkenése ellenére a falusi lakosság minden csoportja érintett az agártevékenységben, a legtöbben pluriaktív gazdálkodás és önellátó élelmiszertermelés révén. A szőlőtermesztés és borkészítés történeti fontosságára alapozva a falusi agrárelit önszerveződése eredményeképpen, fontos szimbolikus, gazdasági, politikai és közösségi szerepeket betöltő kezdeményezések (agraregyesületek, borlovagrendek) jöttek létre. Bár néhány településen főként az energia-szektorhoz, sütőiparhoz, külföldi agrárbefektetőkhez vagy falusi kisvállalkozásokhoz kötődő munkahelyek jelentősége nem elhanyagolható, a vidék társadalmának legfontosabb bevételi forrása továbbra is az ingázással elérhető városi munkahelyek maradtak.

⁴⁷ Korábban iskola, majd a Polgármesteri Hivatal működött benne.

⁴⁸ *A Kastély Erdélyben* című Facebook-csoport oldaláról származó információ. Elérhetőség: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=551012824961809&set=a.243038569092571.59485.131379210258508&type=1&theater> Hozzáférés dátuma: 2013. augusztus 17.

Mellékletek

Román elnevezés	Magyar elnevezés	Megye	Összesen	Román	Magyar	Német	Cigány	Egyéb
Adămuș	Ádámos	Maros	6549	2858	3433	24	0	234
Bahnea	Bonyha	Maros	5309	2082	2252	854	0	121
Bazna	Bázna	Szeben	4855	2337	274	1847	397	0
Băgaciu	Szászbogács	Maros	2457	613	892	722	0	230
Bălăușeri	Balavásár	Maros	5548	371	3385	1688	0	104
Cetatea de Baltă	Küküllővár	Fehér	3990	2628	867	250	0	245
Coroișanmartin	Kóródszentmárton	Maros	2529	1692	673	10	0	154
Gănești	Vámosgálfalva	Maros	3555	1106	2358	18	0	73
Jidvei	Zsidve	Fehér	5597	2387	273	2438	0	499
Mica	Mikefalva	Maros	4676	1654	2693	11	0	318
Municipiul Blaj	Balázsfalva	Fehér	8885	5828	2112	838	0	107
Municipiul Târnăveni	Dicsőszentmárton	Maros	7074	3337	3478	121	0	138
Nadeș	Szásznádas	Maros	3522	679	530	2180	0	133
Sâncel	Szancsal	Fehér	3296	3101	98	24	0	73
Suplac	Küküllőszéplak	Maros	4030	1683	1619	647	0	81
Șona	Szépmező	Fehér	5854	3469	1209	1078	0	98
Viișoara	Csatófalva	Maros	3300	1140	42	2012	0	106
Zăgăr	Zágó	Maros	2102	214	23	1759	106	0

A Kis-Küküllő vidék községeinek etnikai összetétele 1910-ben

Román elnevezés	Magyar elnevezés	Megye	Összesen	Román	Magyar	Cigány	Német	Egyéb
Adămuș	Ádámos	Maros	5147	2237	1980	770	9	150
Cetatea de Baltă	Küküllővár	Fehér	2930	1347	491	912	13	167
Jidvei	Zsidve	Fehér	4617	3237	96	1071	55	157
Municipiul Blaj	Balázsfalva	Fehér	20630	16146	1304	1706	46	1424
Sâncel	Szancsal	Fehér	2411	2179	7	121	0	104
Șona	Szépmező	Fehér	4067	2734	930	223	11	169
Băgaciu	Szászbogács	Maros	2474	854	735	771	13	101
Bahnea	Bonyha	Maros	3739	1224	1130	1290	15	77
Bălăușeri	Balavásár	Maros	4889	835	3174	662	10	208
Coroișanmartin	Kóródszentmárton	Maros	1447	811	332	222	0	81
Gănești	Vámosgálfalva	Maros	3573	858	2290	344	0	79
Mica	Mikefalva	Maros	4539	787	2378	1197	0	175
Municipiul Târnăveni	Dicsőszentmárton	Maros	22075	14831	3157	2350	54	1673
Nadeș	Szásznádas	Maros	2484	1361	491	457	33	142
Suplac	Küküllőszéplak	Maros	2249	783	1136	263	6	61
Viișoara	Csatófalva	Maros	1659	1008	29	530	28	62
Zăgăr	Zágó	Maros	1192	616	51	463	17	44
Bazna	Bázna	Szeben	3792	2425	86	1079	29	170

A Kis-Küküllő vidék községeinek etnikai összetétele 2011-ben (2011-es Hivatalos Népszámlálás)

Román elnevezés	Magyar elnevezés	Összesen	Román	Román %	Magyar	Magyar %	Cigány	Cigány %	Német	Német %	Minden más	Minden más %
Abus	Abosfalva	363	150	41.32	178	49.04	35	9.64	0	0.00	0	0.00
Adamus	Ádámos	2205	1066	48.34	581	26.35	553	25.08	0	0.00	0	0.00
Agristeu	Egrest	785	97	12.36	450	57.32	236	30.06	0	0.00	0	0.00
Aleucus	Elekes	171	171	100.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Bagaciu	Szászbogács	1342	567	42.25	65	4.84	693	51.64	17	1.27	0	0.00
Bahnea	Bonyha	1948	606	31.11	664	34.09	671	34.45	0	0.00	0	0.00
Balauzeri	Balavásár	1228	96	7.82	958	78.01	174	14.17	0	0.00	0	0.00
Balcaciu	Bolkács	1251	1066	85.21	21	1.68	140	11.19	24	1.92	0	0.00
Bazna	Bázna	1727	1076	62.30	110	6.37	518	29.99	20	1.16	0	0.00
Bernadea	Bernád	193	152	78.76	0	0.00	37	19.17	0	0.00	0	0.00
Biia	Magyarbénye	1263	1059	83.85	203	16.07	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Blaj	Balázsfalva	13560	12254	90.37	671	4.95	569	4.20	52	0.38	0	0.00
Bobahalma	Babahalma	1243	1238	99.60	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Boian	Alsóbajom	1557	1156	74.25	12	0.77	383	24.60	6	0.39	0	0.00
Botorca	Órhegy	374	306	81.82	67	17.91	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Capalna de Jos	Alsókápolna	803	795	99.00	5	0.62	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Capalna de Sus	Felsőkápolna	178	125	70.22	31	17.42	22	12.36	0	0.00	0	0.00
Cetatea de Balta	Küküllővár	2005	1075	53.62	454	22.64	473	23.59	0	0.00	0	0.00
Ceuas	Csávás	891	6	0.67	579	64.98	306	34.34	0	0.00	0	0.00
Chendu	Kend	1511	11	0.73	1420	93.98	80	5.29	0	0.00	0	0.00
Chincius	Kincses	17	17	100.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Cornesti	Sövényfalva	1335	846	63.37	361	27.04	126	9.44	0	0.00	0	0.00
Coroi	Koród	143	120	83.92	7	4.90	16	11.19	0	0.00	0	0.00
Coroisanmartin	Koród szentmárton	395	166	42.03	147	37.22	82	20.76	0	0.00	0	0.00
Craciunelu De sus	Felsőkarácsonfalva	179	179	100.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Craiesti	Magyarkirályfalva	1210	376	31.07	782	64.63	52	4.30	0	0.00	0	0.00
Cund	Kund	192	96	50.00	75	39.06	9	4.69	12	6.25	0	0.00
Custelnic	Csüdötélke	571	498	87.22	40	7.01	32	5.60	0	0.00	0	0.00
Daia	Dányán	227	70	30.84	148	65.20	9	3.96	0	0.00	0	0.00
Dambau	Küküllődombó	1165	444	38.11	714	61.29	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Deaj	Désfalva	1499	239	15.94	688	45.90	571	38.09	0	0.00	0	0.00
Delenii	Magyarsáros	1247	287	23.02	807	64.72	153	12.27	0	0.00	0	0.00
Deleni-Obirsie	Obursa-tanya	4	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Dumitrei	Szentdemeter	545	0	0.00	521	95.60	21	3.85	0	0.00	0	0.00
Feisa	Küküllőfajsz	931	927	99.57	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Filitelnic	Fületeike	270	207	76.67	53	19.63	0	0.00	10	3.70	0	0.00
Fliresti	Fliresti	4	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00

Román elnevezés	Magyar elnevezés	Összesen	Román	Román %	Magyar	Magyar %	Cigány	Cigány %	Német	Német %	Minden más	Minden más %
Ganesti	Gálfa	3523	820	23.28	2420	68.69	280	7.95	0	0.00	0	0.00
Gogan	Gógánváralja	674	162	24.04	457	67.80	54	8.01	0	0.00	0	0.00
Harangláb	Harangláb	881	177	20.09	592	67.20	110	12.49	0	0.00	0	0.00
Herepea	Magyarherepe	34	32	94.12	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Iclod	Küküllőiklód	409	297	72.62	0	0.00	112	27.38	0	0.00	0	0.00
Icluiu	Jóvedics	374	175	46.79	0	0.00	198	52.94	0	0.00	0	0.00
Idrifaia	Héderfája	693	15	2.16	655	94.52	22	3.17	0	0.00	0	0.00
Izvoarele	Csufud	2226	1196	53.73	24	1.08	1004	45.10	0	0.00	0	0.00
Izvoarele	Csufud	2226	1196	53.73	24	1.08	1004	45.10	0	0.00	0	0.00
Jidvei	Zsidve	1215	956	78.68	48	3.95	148	12.18	63	5.19	0	0.00
Laslau Mare	Oláhszentászló	436	410	94.04	7	1.61	18	4.13	0	0.00	0	0.00
Laslau Mic	Kisszentászló	406	180	44.33	35	8.62	179	44.09	12	2.96	0	0.00
Lepindea	Leppend	204	191	93.63	0	0.00	13	6.37	0	0.00	0	0.00
Lunca tarnavei	Kistövös	473	472	99.79	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Magherus	Küküllőmagyaros	148	126	85.14	19	12.84	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Manarade	Monora	982	895	91.14	0	0.00	82	8.35	0	0.00	0	0.00
Mica	Mikefalva	583	64	10.98	518	88.85	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Nades	Szásznádas	1228	669	54.48	275	22.39	262	21.34	22	1.79	0	0.00
Odríhei	Vámosudvarhely	480	152	31.67	169	35.21	158	32.92	0	0.00	0	0.00
Ormenis	Szászörményes	395	171	43.29	9	2.28	183	46.33	30	7.59	0	0.00
Panade	Pánád	713	704	98.74	8	1.12	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Paucisoara	Küküllőpócsfalva	235	94	40.00	137	58.30	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Petrisat	Magyarpéterfalva	594	18	3.03	576	96.97	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Pipea	Pipe	99	5	5.05	78	78.79	13	13.13	0	0.00	0	0.00
Sancel	Szancsal	1668	1531	91.79	5	0.30	131	7.85	0	0.00	0	0.00
Sanmiclaus	Betlenszentmiklós	1451	350	24.12	920	63.40	177	12.20	0	0.00	0	0.00
Santamarie	Boldogfalva	314	139	44.27	170	54.14	5	1.59	0	0.00	0	0.00
Santioana	Szászcentiván	539	482	89.42	6	1.11	50	9.28	0	0.00	0	0.00
Seleus	Szászszőlős	244	170	69.67	16	6.56	38	15.57	17	6.97	0	0.00
Senerus	Szénaverős	725	492	67.86	0	0.00	231	31.86	0	0.00	0	0.00
Soimus	Küküllőszőlős	469	462	98.51	7	1.49	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Somostelnic	Somostelke	306	275	89.87	5	1.63	26	8.50	0	0.00	0	0.00
Sona	Szépmező	1122	961	85.65	51	4.55	83	7.40	27	2.41	0	0.00
Spatac	Szászpatak	99	97	97.98	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Sub Padure	Erdőalja	78	60	76.92	8	10.26	10	12.82	0	0.00	0	0.00
Suplac	Küküllőszéplak	804	278	34.58	386	48.01	139	17.29	0	0.00	0	0.00
Tarnaveni	Dicsőszentmárton	24466	17189	70.26	4611	18.85	2535	10.36	104	0.43	10	0.04

Román elnevezés	Magyar elnevezés	Összesen	Román	Román %	Magyar	Magyar %	Cigány	Cigány %	Német	Német %	Minden más	Minden más %
Tarnaveni	Dicsőszentmárton	24466	17189	70.26	4611	18.85	2535	10.36	104	0.43	10	0.04
Tatarhaua	Felsőtárhaka	719	332	46.18	0	0.00	358	49.79	28	3.89	0	0.00
Tigmandru	Cikmántor	931	616	66.17	201	21.59	99	10.63	15	1.61	0	0.00
Tiur	Tiur	1720	1315	76.45	404	23.49	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Vaidacuta	Vaidakuta	30	21	70.00	9	30.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Valea Sasului	Szászvölgy	34	33	97.06	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Velt	Velt	627	344	54.86	14	2.23	269	42.90	0	0.00	0	0.00
Veseus	Szásznagyvesszős	1044	501	47.99	69	6.61	470	45.02	0	0.00	0	0.00
Véza	Véza	1576	1308	82.99	21	1.33	244	15.48	0	0.00	0	0.00
Viiisoara	Csatófalva	729	498	68.31	32	4.39	191	26.20	8	1.10	0	0.00
Zagar	Zagar	964	522	54.15	29	3.01	397	41.18	16	1.66	0	0.00

Településsoros etnikai megoszlás a Kis-Küküllő vidékén (2002-es Hivatalos Népszámlálás adatai)

Román elnevezés	Magyar elnevezés	Összesen	Ort	Ort. %	Róm. kat	Róm. kat. %	Ref. kat.	Ref. %	Gör. kat.	Gör. kat. %	Unit.	Unit. %	Szekt.	Szek. %	M. más	M. más %
Abus	Abosfalva	363	153	42.15	112	30.85	60	16.53	0	0.00	6	1.65	27	7.44	5	1.38
Adamus	Ádámos	2205	1513	68.62	39	1.77	252	11.43	32	1.45	309	14.01	38	1.72	22	1.00
Agristeu	Egrestő	785	272	34.65	169	21.53	262	33.38	12	1.53	0	0.00	64	8.15	6	0.76
Aleucus	Elekes	171	171	100.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Bagaciu	Szászbogács	1342	1038	77.35	0	0.00	43	3.20	9	0.67	0	0.00	215	16.02	37	2.76
Bahnea	Bonyha	1948	891	45.74	23	1.18	660	33.88	0	0.00	0	0.00	348	17.86	26	1.33
Balauzeri	Balavásár	1228	94	7.65	59	4.80	948	77.20	82	6.68	14	1.14	19	1.55	12	0.98
Balcaciu	Bolkács	1251	1104	88.25	0	0.00	13	1.04	68	5.44	0	0.00	39	3.12	27	2.16
Bazna	Bázna	1727	1448	83.84	7	0.41	80	4.63	8	0.46	0	0.00	148	8.57	36	2.08
Bernadea	Bernád	193	136	70.47	0	0.00	0	0.00	37	19.17	0	0.00	17	8.81	3	1.55
Biia	Magyarbénye	1263	1038	82.19	0	0.00	193	15.28	11	0.87	0	0.00	8	0.63	13	1.03
Blaj	Balázsfalva	13560	9750	71.90	298	2.20	381	2.81	2625	19.36	14	0.10	410	3.02	82	0.60
Bobohalma	Bábahalma	1243	1159	93.24	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	81	6.52	3	0.24
Boian	Alsóbajom	1557	1468	94.28	0	0.00	0	0.00	47	3.02	0	0.00	22	1.41	20	1.28
Botorca	Órhegy	374	291	77.81	0	0.00	39	10.43	0	0.00	10	2.67	0	0.00	34	9.09
Capalna de Jos	Alsókápolna	803	713	88.79	0	0.00	0	0.00	44	5.48	0	0.00	43	5.35	3	0.37
Capalna de Sus	Felsőkápolna	178	140	78.65	0	0.00	27	15.17	0	0.00	0	0.00	0	0.00	11	6.18
Cetatea de Balta	Küküllővár	2005	1416	70.62	19	0.95	412	20.55	105	5.24	0	0.00	48	2.39	5	0.25
Ceusas	csávás	891	0	0.00	0	0.00	828	92.93	0	0.00	0	0.00	47	5.27	16	1.80
Chendu	Kend	1511	8	0.53	59	3.90	1407	93.12	0	0.00	14	0.93	0	0.00	23	1.52
Chincius	Kincses	17	16	94.12	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	1	5.88
Cornesti	Sövényfalva	1335	680	50.94	0	0.00	359	26.89	11	0.82	0	0.00	277	20.75	8	0.60
Coroi	Köröd	143	110	76.92	6	4.20	6	4.20	16	11.19	0	0.00	0	0.00	5	3.50
Coroisanmartin	Körödszentmárton	395	192	48.61	6	1.52	184	46.58	0	0.00	0	0.00	0	0.00	13	3.29
Craciunelu de Sus	Felsőkarácsonfalva	179	179	100.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Craiesti	Magyarkirályfalva	1210	385	31.82	10	0.83	648	53.55	0	0.00	0	0.00	86	7.11	81	6.69
Cund	Kund	192	99	51.56	0	0.00	74	38.54	0	0.00	0	0.00	0	0.00	19	9.90
Custelnic	Csütöttele	571	514	90.02	0	0.00	26	4.55	18	3.15	0	0.00	0	0.00	13	2.28
Daia	Dányán	227	79	34.80	0	0.00	146	64.32	0	0.00	0	0.00	0	0.00	2	0.88
Dambau	Küküllődombó	1165	440	37.77	20	1.72	35	3.00	6	0.52	634	54.42	17	1.46	13	1.12
Deaj	Désfalva	1499	564	37.63	11	0.73	344	22.95	0	0.00	324	21.61	246	16.41	10	0.67
Delenii	Magyarsáros	1247	420	33.68	0	0.00	21	1.68	0	0.00	774	62.07	22	1.76	10	0.80
Deleni-Obirsie	Obursa-tanya	4	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	4	100.00
Dumitreii	Szentdemeter	545	0	0.00	502	92.11	34	6.24	0	0.00	0	0.00	0	0.00	9	1.65
Feisa	Küküllőfajsz	931	837	89.90	0	0.00	0	0.00	89	9.56	0	0.00	0	0.00	5	0.54
Filitelnic	Fületelke	270	186	68.89	22	8.15	27	10.00	0	0.00	0	0.00	10	3.70	25	9.26

Román elnevezés	Magyar elnevezés	Összesen	Ort.	Ort. %	Róm. kat	Róm. kat. %	Ref.	Ref. %	Gör. kat.	Gör.kat. %	Unit.	Unit. %	Szekt.	Szek. %	M. más	M. más %
Flitesti	Flitesti	4	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	4	100.00
Ganesti	Gálfalva	3523	831	23.59	264	7.49	2074	58.87	0	0.00	114	3.24	190	5.39	50	1.42
Gogan	Gógánváralja	674	216	32.05	0	0.00	448	66.47	0	0.00	0	0.00	0	0.00	10	1.48
Harangláb	Harangláb	881	185	21.00	9	1.02	580	65.83	0	0.00	99	11.24	0	0.00	8	0.91
Herepea	Magyarherepe	34	32	94.12	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	2	5.88
Iclod	Küküllőiklód	409	404	98.78	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	5	1.22
Idicju	Jóvedics	374	356	95.19	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	7	1.87	11	2.94
Idrifajia	Héderfája	693	19	2.74	19	2.74	619	89.32	0	0.00	0	0.00	22	3.17	14	2.02
Izvoarele	Csufud	2226	2005	90.07	14	0.63	15	0.67	114	5.12	0	0.00	71	3.19	7	0.31
Jidvei	Zsidve	1215	839	69.05	0	0.00	21	1.73	240	19.75	0	0.00	14	1.15	101	8.31
Laslau Mare	Oláhszentlászló	436	410	94.04	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	18	4.13	8	1.83
Laslau Mic	Kiszentlászló	406	338	83.25	0	0.00	16	3.94	0	0.00	0	0.00	36	8.87	16	3.94
Lepindea	Leppend	204	197	96.57	0	0.00	0	0.00	6	2.94	0	0.00	0	0.00	1	0.49
Lunca Tarnavei	Kistövös	473	332	70.19	0	0.00	0	0.00	139	29.39	0	0.00	0	0.00	2	0.42
Magherus	Küküllőmagyaros	148	133	89.86	14	9.46	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	1	0.68
Manarade	Monora	982	858	87.37	0	0.00	0	0.00	112	11.41	0	0.00	8	0.81	4	0.41
Mica	Mikefalva	583	67	11.49	45	7.72	449	77.02	0	0.00	0	0.00	0	0.00	22	3.77
Nadés	Szásznádás	1228	909	74.02	77	6.27	38	3.09	0	0.00	157	12.79	19	1.55	28	2.28
Odrhei	Vámosudvarhely	480	256	53.33	14	2.92	110	22.92	0	0.00	30	6.25	60	12.50	10	2.08
Ormenis	Szászörményes	395	351	88.86	0	0.00	11	2.78	0	0.00	0	0.00	7	1.77	26	6.58
Panade	Pánád	713	632	88.64	0	0.00	0	0.00	69	9.68	0	0.00	0	0.00	12	1.68
Paucisoara	Küküllőpócsfalva	235	95	40.43	0	0.00	126	53.62	0	0.00	0	0.00	0	0.00	14	5.96
Petrisat	Magyarpéterfalva	594	13	2.19	7	1.18	549	92.42	0	0.00	0	0.00	0	0.00	25	4.21
Pipea	Pipe	99	17	17.17	7	7.07	0	0.00	0	0.00	66	66.67	0	0.00	9	9.09
Sancel	Szancsal	1668	1545	92.63	0	0.00	0	0.00	121	7.25	0	0.00	0	0.00	2	0.12
Sanniclaus	Betlenszentmiklós	1451	500	34.46	8	0.55	513	35.35	29	2.00	379	26.12	0	0.00	22	1.52
Santamarie	Boldogfalva	314	81	25.80	0	0.00	170	54.14	60	19.11	0	0.00	0	0.00	3	0.96
Santioana	Szászszentiván	539	531	98.52	0	0.00	6	1.11	0	0.00	0	0.00	0	0.00	2	0.37
Seleus	Szászszőlös	244	205	84.02	7	2.87	10	4.10	0	0.00	0	0.00	0	0.00	22	9.02
Senereus	Szénaverős	725	677	93.38	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	16	2.21	32	4.41
Soimus	Küküllősolymos	469	457	97.44	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	12	2.56
Somostelinic	Somostelke	306	289	94.44	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	10	3.27	7	2.29
Sona	Szépmező	1122	1024	91.27	7	0.62	32	2.85	24	2.14	0	0.00	7	0.62	28	2.50
Spatac	Szászpatak	99	43	43.43	0	0.00	0	0.00	55	55.56	0	0.00	0	0.00	1	1.01
Sub Padure	Erdőalja	78	67	85.90	10	12.82	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	1	1.28
Suplac	Küküllőszéplak	804	317	39.43	0	0.00	447	55.60	0	0.00	18	2.24	15	1.87	7	0.87

Román elnevezés	Magyar elnevezés	Összesen	Ort.	Ort. %	Róm. kat.	Róm. kat. %	Ref.	Ref. %	Gör. kat.	Gör.kat. %	Unit.	Unit. %	Szekt.	Szek. %	M. más	M. más %
Tárnaveni	Dicsőszentmárton	24466	17957	73.40	847	3.46	2486	10.16	1117	4.57	928	3.79	738	3.02	393	1.61
Tatarlâua	Felsôtatârlaka	719	623	86.65	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	63	8.76	33	4.59
Tigmandru	Cikmântor	931	806	86.57	27	2.90	15	1.61	8	0.86	12	1.29	47	5.05	16	1.72
Tîur	Tîur	1720	1007	58.55	413	24.01	39	2.27	132	7.67	0	0.00	119	6.92	10	0.58
Vaidacuta	Vajdakuta	30	21	70.00	0	0.00	8	26.67	0	0.00	0	0.00	0	0.00	1	3.33
Vălea Sasului	Szászvölgy	34	33	97.06	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	1	2.94
Velt	Velt	627	470	74.96	0	0.00	0	0.00	102	16.27	0	0.00	53	8.45	2	0.32
Veseus	Szásznagyvessz s	1044	960	91.95	0	0.00	71	6.80	6	0.57	0	0.00	0	0.00	7	0.67
Véza	Véza	1576	1102	69.92	12	0.76	0	0.00	356	22.59	0	0.00	100	6.35	6	0.38
Viișoara	Csatófalva	729	630	86.42	6	0.82	0	0.00	38	5.21	0	0.00	43	5.90	12	1.65
Zăgar	Zăgar	964	904	93.78	0	0.00	20	2.07	0	0.00	0	0.00	9	0.93	31	3.22

Településsoros felekezeti megoszlás a Kis-Küküllő vidékén (2002-es Hivatalos Népszámlálás adatai)

Jelmagyarázat

Össz. = Összesen

Ort. = Ortodox

Róm. kat. = Római katolikus

Ref. = Református

Gör. kat. = görög katolikus

Unit. = Unitárius

Szekt. = Szekták

M. más = Minden más

Román elnevezés	Magyar elnevezés	Megye	Polgár-mester	Magyar párt tanács.	%	Román párt v. függ. tanácsos	%	Roma párt tanács.	%	RMDSZ	EMNP	MPP	Összesen
Cetatea de Baltă	Küküllővár	Fehér	PDL	2	15.38	11	84.62	0.00	0.00	2	0	0	13
Jidvei	Zsido	Fehér	PDL	0	0.00	15	100.00	0.00	0.00	0	0	0	15
Municipiul Blaj	Balázsfalva	Fehér	PDL	1	5.26	18	94.74	0.00	0.00	1	0	0	19
Sâncel	Szancsal	Fehér	USL	0	0.00	11	100.00	0.00	0.00	0	0	0	11
Șona	Szépmező	Fehér	PDL	3	23.08	10	76.92	0.00	0.00	3	0	0	13
Adămuș	Ádámos	Maros	RMDSZ	7	46.67	7	46.67	1.00	6.67	5	2	0	15
Băgaciu	Szászbogács	Maros	PPDD	4	36.36	7	63.64	0.00	0.00	2	2	0	11
Bahnea	Bonyha	Maros	APMS	4	30.77	9	69.23	0	0.00	3	0	1	13
Bălușeri	Balavásár	Maros	RMDSZ	10	76.92	3	23.08	0.00	0.00	7	0	3	13
Coroișmartin	Kóródszentmárton	Maros	USL	2	22.22	7	77.78	0.00	0.00	2	0	0	9
Gănești	Vámosgálfalva	Maros	RMDSZ	11	84.62	2	15.38	0.00	0.00	11	0	0	13
Mica	Mikfalva	Maros	RMDSZ	8	61.54	4	30.77	1.00	7.69	8	0	0	13
Municipiul Târnăveni	Dicsőszentmárton	Maros	USL	2	10.53	17	89.47	0.00	0.00	2	0	0	19
Nădeș	Szásznádas	Maros	USL	1	9.09	10	90.91	0.00	0.00	1	0	0	11
Suplac	Küküllőszéplak	Maros	RMDSZ	7	63.64	3	27.27	1.00	9.09	6	0	1	11
Vișoara	Csatófalva	Maros	PDL	0	0.00	11	100.00	0.00	0.00	0	0	0	11
Zăgor	Zágor	Maros	Függ. Rom.	0	0.00	8	88.89	1.00	11.11	0	0	0	9
Bazna	Bázna	Szeben	USL	0	0.00	13	100.00	0.00	0.00	0	0	0	13

Politikai erőviszonyok a Kis-Küküllő vidékén a 2012-es romániai önkormányzati választásokat követően

IRODALOM

- BORSOS Balázs
2011 *A magyar népi kultúra regionális struktúrája*. I. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézete
- DURST Judit
2011 „*Cred că sunt țigani... cu atâția copii...*” *Etnicitate și reproducere*. In: TOMA Stefánia–FOSZTÓ László (szerk.): *Spectrum. Cercetări sociale despre romi*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale–Kriterion, Cluj-Napoca, 91–125.
- GYÓRFY Eszter
2009 “*That is Why Miracles Happen Here*”. The Role of Miracle Narratives in the Legitimization Process of a New Shrine. In CHRISTIAN, William A. Jr. – KLANICZAY, Gábor (eds.): *The „Vision Thing”: Studying Divine Intervention.*, Budapest, Collegium Budapest Institute for Advanced Study 239–260.
- HORVÁTH István–VERESS Ilka–VITOS Katalin
2012 *Közigazgatási nyelvhasználat Hargita megyében az önkormányzati és a központi kormányzat megyeszintű intézményeiben*. Studii de atelier. Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale. Cluj-Napoca, 1–58.
- KINDA István–PETI Lehel
2005 „*csak tartsuk a zsákot, mikor osszák*” – Társas gazdálkodási formák és stratégiáik két Kis-Küküllő menti településen. Magyar Kisebbség, X/3–4., (327–328.) 329–352.
- KLIGMAN, Gail
2001 *On the social construction of „otherness”: identifying „the Roma” in post-socialist communities*. Review of Sociology, vol 7., 2., 61–78.
- KISS Réka
2011 *Egyház és közösség a kora újkorban. A Küküllői Református Egyházmegye 17–18. századi iratainak tükrében*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- KISS Tamás–BARNA Gergő
2012 *Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesség a XXI. század első évtizedében*. Demográfiai és statisztikai elemzés., Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár 1–74.
- KÓSA László
1983 *Küküllő mente*. In: KÓSA László–FILEP Antal: *A magyar nép táji-történeti tagolódása*. (Néprajzi tanulmányok). Negyedik, változatlan kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 137–138.
- 1998 *Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920)*. Harmadik, bővített kiadás. Planétás, Budapest
- KÓS Károly
1964 *A Kis-Küküllő menti magyar népi építkezés (XVIII–XIX. századi adatok)*. Ethnographia, LXXV, évf., 2. sz. 282–291.
- 1978 Bevezetés. In: KÓS Károly–SZENTIMREI Judit–NAGY Jenő (szerk.): *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet*. Kriterion Könyvkiadó, Budapest, 5–12.
- KÓS Károly–SZENTIMREI Judit–NAGY Jenő
1978 *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- LŐRINCZI Kinga Mária
2003 *Egy transzcendens kommunikáció nyilvánossá válása. A szókefalvi jelenés az interetnikus kapcsolatok hálójában*. Kolozsvár, BBTE, [egyetemi szakdolgozat, kézirat].
- MAGYAR Zoltán
2005 *Népmondák a Kis-Küküllő mentén*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely
- 2011 *Kis-Küküllő völgye*. In: MAGYAR Zoltán (szerk.): *A magyar népi kultúra régiói 2. Felföld, Erdély, Moldva., Mérték Kiadó, Budapest 256–261.*
- OLÁH Sándor
1996a *Cigány–magyar kapcsolatok (a többségi magyarság cigány-képének vizsgálata egy székely faluban)*. In: GAGYI József (szerk.): *Egy más mellett élés. A magyar–román, magyar–cigány kapcsolatokról.*, KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda
- 1996b *Gazdasági kapcsolatok cigányok és magyarok között*. In: GAGYI József (szerk.): *Egy más mellett élés. A magyar–román, magyar–cigány kapcsolatokról.*, KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

PETI Lehel

- 2004 *Tejpenz a bankkártyán.* Reprivatizáció, dekollektivizálás és mezőgazdasági specializáció egy Kis-Küküllő menti agrártelepülésen. In: SZABÓ Árpád Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok 3. Fiatal kutatók a népi kultúráról.*, KJNT, Kolozsvár 184–212.
- 2005 *A testvérfalu-kapcsolatok mint a falusi turizmus és az identitásépítés színterei.* In: JAKAB Albert Zsolt–SZABÓ Árpád Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok 4. Fiatal kutatók a népi kultúráról.* KJNT, Kolozsvár 7–27.
- 2006 *Vándorló kombájnosok, munkanélküli nagygazdák.* Gazdasági stratégiák és szimbolikus attitűdök a rendszerváltozás után Vámosgálfalván. In: PETI Lehel–SZABÓ Á. Töhötöm (szerk.): *Agrárörökség és specializáció a Kis-Küküllő mentén.* Kriza Munkák, Nis Kiadó, Kolozsvár 152–178.
- 2007 *Adaptálódás és szegregáció.* A kulturális különbségek kommunikálása a cigány–magyar együttélésben egy Kis-Küküllő menti településen. In: ILYÉS Sándor–POZSONY Ferenc (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 15. Lokalitások, határok, találkozások. Tanulmányok erdélyi cigány közösségekről.* Kriza János Néprajzi Társaság. Kolozsvár 27–49.
- 2009 *The Marian Apparition from Seuca/Szőkefalva in the Context of Religious and Ethnical Interferences.* Working Papers in Romanian Minority Studies. Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj, 23–37. / *Apariția Fecioarei Maria de la Seuca, în contextul interferențelor religioase și etnice.* Studii de atelier. Cercetarea minorităților naționale din România. Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj 24. 5–22.
- 2011 *Prezentarea unor diferențe culturale existente în conviețuirea dintre romi și maghiari într-o așezare de pe Valea Târnavei Mici.* In: TOMA Stefánia–FOSZTÓ László (ed.): *Spectrum. Cercetări sociale despre romi.*, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale–Kriterion, Cluj-Napoca 343–365.
- 2012a *Látomások, vallási megtérés és megszálltság.* Kommunikáció a transzcendenssel egy erdélyi faluban. In: PÓCS Éva (szerk.): *Szent helyek, ünnepek, szent szövegek. Tanulmányok a romániai magyarság vallási életéből.*, L'Harmattan – PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék 2012b *Imagisztikus rítusok és vallásosság – csángók a szőkefalvi Mária-jelenéseken.* In: PÓCS Éva (szerk.): *Szent helyek, ünnepek, szent szövegek. Tanulmányok a romániai magyarság vallási életéből.*, L'Harmattan – PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék 231–250.
- 2012c *Erdélyi borlovagrendek.* In: *adatbank.ro / romániai magyar lexikon / művelődéstörténet / gazdálkodás*
- POZSONY Ferenc
2009 *A szászok Erdélyben.* In: Uő: *Erdély népei. Szászok, örmények, székely szombatosok, cigányok.*, KJNT–BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár 31–102.
- PÓCS Éva
2008 *Szőkefalva/Seuca: egy új kegyhely új üzenetei.* In: uő (szerk.): *Démonok, látók, szentek.*, /*Tanulmányok a transzcendensről VI.*/ Budapest, Balassi Kiadó, Budapest 484–504.
- SEBASTIAN Alexandru Pui
2010 *Balavásár. Földrajzi leírás.* Veritas Kiadó, Marosvásárhely
- SZABÓ Á. Töhötöm
2013 *Gazdasági adaptáció és etnicitás: gazdaság, vidékiség és integráció egy erdélyi kistérségben.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár [kézirat, megjelenése előkészületben]
- SZABÓ Imre
1938 *Erdély zsidói. I. Talmudisták – chászidok – cionisták.* Kadima Kiadás, Cluj [Kolozsvár]
- VARGA E. Árpád
2007 *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I.* Kovászna, Hargita és Maros megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között. Bevezető Internetről: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erdtst/bhethn.pdf>
- URECH, Evelyne – van den HEUVEL, Wilco
2011 *A sociolinguistic perspective on Roma group names in Transylvania.* *Romani Studies* 5, Vol. 21, 145–160.

Adatbázisok

Yaron MATRAS–Viktor ELŠIK

Romani Morpho-Syntax Database

Elérhetőség:

Http://romani.humanities.manchester.ac.uk/rms/map

Biroul Electoral Central

2012 *Alegeri locale, 10 iunie 2012. Primarii pe municipii, orașe și comune. 1–571.*

Biroul Electoral Central

2012 *Alegeri locale, 10 iunie 2012., 24 iunie 2012. Consilieri locali. Voturi valabile exprimate și mandate pe localități. 1–1506.*2011 *Recensământul Populației și al Locuințelor 2011* Elérhetőség:
www.recensamantromania.ro/

Lehel Peti

ECONOMIC STRATEGIES AND SOCIETAL CONDITIONS IN THE REGION OF KIS-KÜKÜLLŐ

The essay outlines the most important socio-cultural and economic changes during the times of socialism and post-socialism in the villages between Balavásár and Balázsfalva, especially highlighting today's situation. The study deals with the dilemma of the definition of the extent of the ethnographic unit Kis-Küküllő; outlines the vicissitude of the region's ethnic and confessional structure and depicts its present political balance of power and economic situation. The author concludes that a considerable ethnic reshuffle has taken place in the studied area along the social historic intersections of the last century and as a consequence a change has taken place in the field of economic, confessional and political positioning of certain ethnic groups. After the complete disappearance of Jews and following the exodus of the Saxon population, only a few older Saxon families have remained today. The Rumanian ethnic group has remarkably strengthened by now its already dominant position at the beginning of the century within the ethnic composition of the region. Today the culturally heterogeneous gypsy population is represented with a high proportion in the ethnic structure of the region. Their

majority lives in the deepest village poverty, moreover, without actual political representation. The Hungarian ethnic group is somewhat over-represented in the political power structure of the region. Although agriculture lost some of its importance after the change of system, every group of the village population participate in agricultural activity, mainly by the means of pluriactive economy and autarchic food production. Based on the historic importance of viticulture and wine production and as a result of the village agrarian elite's self-organization, initiatives were taken, fulfilling important symbolic, economic, politic and community functions (agrarian associations, orders of the knights of wine). Although in some villages the importance of employment (mainly in the energy sector, in the bakery industry or involved with a foreign agrarian investor or with a small enterprise in the village) should not be underestimated, the society's most important source of income remains employment in towns for daily commuters. An exception is the gypsy population: recently they earn their living on a massive scale as guest workers abroad.

Lehel Peti

WIRTSCHAFTSSTRATEGIEN UND GESELLSCHAFTLICHE VERHÄLTNISSE IN DER GEGEND VON KIS-KÜKÜLLŐ

Der Aufsatz versucht die wichtigsten soziokulturellen und wirtschaftlichen Änderungen während dem Sozialismus und Postsozialismus in den Gemeinden von Balavásár bis Balázsfalva vorzuführen, mit besonderem Nachdruck auf die Vorstellung der heutigen Lage. Die Studie behandelt das Dilemma der Angrenzung der ethnographischen regionalen Einheit Kis-Küküllő, stellt die Wandlung der ethnischen und konfessionellen Struktur der Region dar und schildert ihre gegenwärtigen politischen Kräfteverhältnisse und Wirtschaftslage. Der Autor kommt zur Schlussfolgerung, dass entlang der sozialhistorischen Knotenpunkten des letzten Jahrhunderts eine bedeutende ethnische Umstrukturierung in der untersuchten Region stattgefunden hat, die eine Änderung im Bereich der wirtschaftlichen, konfessionellen und politischen Positionierung einzelner Ethnien zur Folge hatte. Nach dem vollständigen Verschwinden der Juden und nach dem Exodus der sächsischen Bevölkerung sind heute nur noch einige ältere sächsische Familien geblieben. Die rumänische Ethnie hat ihre zu Beginn des Jahrhunderts dominante Position in der ethnischen Zusammensetzung der Region wesentlich gestärkt. Die kulturell nicht einheitliche Zigeunerbevölkerung ist heute in der ethnischen Struktur der Region mit hohem Anteil vertreten.

Ihr größter Teil befindet sich im Zustand der tiefsten dörflichen Armut, zudem eigentlich ohne politische Vertretung. Die ungarische Ethnie ist in der politisch/Machtstruktur der Region etwas überrepräsentiert anwesend. Obwohl nach dem Systemwechsel die Landwirtschaft an Bedeutung etwas eingebüsst hat, ist jede Gruppe der dörflichen Population an landwirtschaftlichen Tätigkeiten beteiligt, die meisten durch pluriaktive Wirtschaft und autarke Lebensmittelherstellung. Auf der Grundlage der historischen Wichtigkeit des Weinbaus und der Weinherstellung und als Ergebnis der Selbstorganisation der dörflichen Agrarelite sind wichtige symbolische, wirtschaftliche, politische und gemeinschaftliche Rollen spielende Initiativen entstanden (Agrarvereine, Weinritterorden). Obwohl in einigen Gemeinden die Bedeutung von Arbeitsplätzen, die hauptsächlich mit dem Energiesektor, der Backindustrie, einem ausländischen Agrarinvestor oder dörflichen Kleinunternehmen verbunden sind, nicht zu unterschätzen ist, bleibt die wichtigste Einnahmequelle der Gesellschaft auf dem Lande weiterhin bei den städtischen Arbeitsplätzen, zu welchen sie täglich pendeln, ausgenommen die Zigeunerbevölkerung, die seit einiger Zeit massenhaft als Gastarbeiter im Ausland ihren Lebensunterhalt verdient.

